

1715—1725.

1925.

A piaristák Kecskeméten való működésének 210., a társház fennállásának 200. és a mostani gimnáziumi épület alapkövetételének 100. évfordulóján kiadott

# Emlékfüzet.



1925. május 17.



1715–1725.

1925.

A piaristák Kecskeméten való működésének 210., a társház fennállásának 200. és a mostani gimnáziumi épület alapkövetételének 100. évfordulóján kiadott

# Emlékfüzet.



1925. május 17.



D. a J. Kr. I

Calasanti szent József Róma utcáin látva az elhagyott gyermekeket, számukra iskolát nyitott és egész életét nekik szentelte. Az ő első iskolaszobája, egyszerű szerzetesi cellája szomszédságában kápolnává van alakítva; magam is részesültem abban a szerencsében, hogy benne misézhettem. Az ő magyar fiai alig száz évvel utóbb Kecskeméten a töröktől elpusztított Alföld szívében gyűjtötték maguk köré a magyar fiúkat, hogy őket mesterüknek példájára, jámborságra neveljék és tudományokra oktassák. Kétszáz év óta folyik ez a munka, amelynek a Duna—Tisza köze katolikus kulturájának nagy részét köszöni. Mint ennek a nagy területnek főpászlora, a kétszázéves ünnepély alkalmával hálás tanúságot teszek a rég elköltözött, szinte már névtelenné vált szerzetesek fáradságot nem ismerő munkájáról, köszönetet mondok az élőknek és kérem a Piarista rendet, hogy továbbra is küldje fiait Kecskemétre, akik a Szent rendalapító szándéka szerint *ad majus incrementum pietatis* oktassák és neveljék az Alföld maradék katolikus magyar ifjúságát.

Vác, 1925. évi husvét ünnepén.

Hanauer Á. István

váci püspök.

*Csupán csak tanítani, vagyis az észet az ismeretek bőségével megrakott tárházzá tenni, minden tanult ember képes, de szivet-lelket nemesíteni, minden szép és jó iránt lánggra gyujtani, Isten és felebarát szeretetére tanítani, hogy mások boldogsága láttán szívből örülni, tájdalma iránt pedig részvétre gerjedni tudjon: erre csak a vallásos nevelők képesek.*

**DR. HÁM ANTAL**  
rendfőnök.

## **A Kecskeméti róm. kath. Egyháztanács üdvözlő sorai.**

75/jkvi sz.

A Kegyes—Tanítórend Kecskeméten való működésének 210-ik, a helybeli Kegyesrendi Társház fennállásának 200-ik és a mostani gimnáziumi épület alapkövetételének 100-ik évfordulója alkalmából a kecskeméti róm. kath. Egyházközség tanácsa nevében mély tisztelettel és a legnagyobb elismeréssel üdvözljük a helybeli Kegyesrendi Házat és ezen keresztül az egész dicsőséges és nagymultú Magyar Kegyes—Tanítórendet és meleg szeretettel köszöntjük a főgimnáziumot, annak igazgatóját és jeles tanárait.

E hármas jubileum alkalmából a helybeli Kegyesrendi Ház, és Főgimnázium által a jóságos Isten kegyelméből év-

századokon keresztül elért nagysikerű működéshez és kitűnő eredményhez való üdvözlések során a nagyszámú hivatott üdvözlők között a kecskeméti róm. kath. Egyházközség jogos önérettel és büszke öntudattal a legelső üdvözlők között igényli a helyet, minthogy a kecskeméti róm. kath. Egyházközség tanácsának állt és áll módjában minden időben legközvetlenebbül figyelni és megállapítani a századok rendjén kifejtett valláserkölcös, hazafias és tudományos működést és tevékenységet és ezen értékes tevékenységből okszerűen következett kiváló eredményeket, melyek a mély vallásos és igaz magyar hazafias ifjak felnevelésében és azoknak derék polgárokká leendő kifejlesztésében összegezhetők.

Örömteljes és boldogságtól ragyogó arccal ünnepeljük mi is a helybeli Kegyesrendi Házat, mert olyan dicső szerzetes tanítórendet becsülünk és tisztelünk benne, mely rend a hazafias szellem, a keresztény kultúra és tudományok terjesztése terén országosan elismert tekintéllyel dicsekedhetik és amely rend kiváló tudósokkal szaporította nemzetünk nagy tudósainak számát. A főgimnáziumot pedig különösképen azért köszöntjük lelkendező lelkesedéssel, mert ezen kiváló kultúrintézet itt, a Nagy-Magyaralföld kellős közepén, évszázadokon keresztül nemcsak a helybeli és a közvetlen környékbeli, hanem Dél-Magyarország nemzetiségi vidékű tanulóifjúságának is állandó kedvenc és látogatott iskolája volt, hol minden időben a kitűnő igazgatás alatt jeles készültségű tanárok tanították és nevelték a magyar ifjúságot az Isten, Haza, ember, munkaszeretetre és a tudományokra és ahonnét Hazánk sok jeles fia, mint a legnagyobb drámairónk: Katona József stb. indult ki az életbe hírt és dicsőséget szerezve nemcsak magának és a magyar névnek, de a főgimnáziumnak is!

A Kegyesrendi Ház és Főgimnázium mai hármás jubileum-ünnepsége ünnepe a kecskeméti róm. kath. Egyházközségnek is, mert az apostoli magyar királytól nyert kiváltság alapján önálló autonómiával rendelkező Egyházközségünk az elmúlt hosszú századok alatt anyagi és erkölcsi támogatásával a főgimnázium zavartalan működésének biztosítása és haladó korszerű fejlesztése érdekében állandóan mellette állt, 1859 óta pedig, mint főgimnáziumi fenntartótárs, féltékenyen becézett és nemes ráartisággal nézett intézményünket is látjuk és ünnepeljük főgimnáziumunkban.

Midőn a Kegyesrendi Ház és a Főgimnázium működésük harmadik évszázadának kezdetén a mindenható Úristen

Koháry István iskolája 210 éves fennállását ünnepli. Ezen ünnepségre örömmel csatlakozik Kecskemét város közönsége is, mert ezen iskola fennállása óta mindig hűen teljesítette hivatását s mindenkor terjesztette a kultúrát.

Tanárai minden időben erősen vallásos és hazafias kötelességük tudatában nem elégedtek meg tantárgyaik száraz tanításával, hanem mindent elkövettek, hogy növendékeiket igaz vallásosságra és hazaszeretetre neveljék.

Vallásosságra tanították tanítványaikat, amely nem csupán a külsőségekben nyilvánult meg, hanem ott élt az mindenkor, késő öregségében is, a volt tanítvány szíve mélyében s ezt a vallásosságot, az Isten iránt való szeretetet nem tudta megrendíteni soha semmi.

Jó hazafiaknak nevelték növendékeiket, kiknek hazafisága nem az üres frázisokban merült ki, hanem az a haza igaz szeretetében, a hazáért való önfeláldozásban s minden jó iránti áldozatkészségben nyilvánult meg. Ebben a gimnáziumban lett magyarrá sok-sok felvidéki tót- és bánáti svábajkú fiú, akik közül egy sem lett pánszláv vagy pángermán, sőt ezek hazájuknak mindenkor s ma is Nagy-Magyarországot tartják.

Adja a magyarok Istene, hogy ezen intézet még sok száz éven át szolgálja hazánk és városunk kultúráját s neveljék ott gyermekeinket olyan szellemben, amint azt eddig is tették.

Zimay Károly  
polgármester.



## A diák-szövetségekről.

Az utóbbi évek tömörülő törekvése szülte a diák-szövetségek keletkezését. Nemcsak egy iskolának volt növendékei alkottak szövetséget, hanem egy-egy szerzetes rendnek összes iskolái egységbe olvadva, számon tartják volt növendékeiket s a költői alma-mater kitarja ölelő karját, hogy kebelére vonja mindazokat, akik évtizedekkel az előtt, mint kis diákok, később, mint serdülő ifjak, szoros kapcsolatban voltak az iskolával.

Gondolatnak szép, szervezetnek messze kiható jelentőségű, ha a diák- emlékek láthatatlan aranyhálózata az álmodozó és célkitűző multat összeköti a munkára kész jelennel, ha csakugyan közelebb hozza a társadalom különböző rétegeiben immár elhelyezkedett embereket.

Az is igaz, hogy ennek már régebben meg kellett volna lennie. De arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy jobb későn is, mint soha.

A diák-szövetségek nemzetnevelő céljára is bensőséges örömmel gondolok, ha némineműleg a megvalósítás útjára tudjuk terelni, ami nem tartozik a legkönnyebb feladatok közé. Előre kell bocsátanom azt az én nem örvendetes tapasztalatomat, hogy a *megindulás* nálunk főleg divatos áramlatok idejében rendszeren sokat ígérő, de a divatos áramlat ellanyhulásával az ígérlet is csak ígérlet szokott maradni. Felbuzdulás bizonyos határidőre, kitarás és továbbépítés nélkül formula, melynek igazi lelke, további hatása nem nagy.

Évtizedes szép álmom újul meg a lelkemben, mikor e sorokat írom. Eszembe jutnak azok a diákok, akik egy-egy intézetben nyolc évig részesedtek egy és más jótéteményben. Egyik ingyen könyvet kapott, hogy tanulhasson, másik ingyen ebédet, a harmadik ruhát, ösztöndíjat. Kikerül aztán az iskolából, megszerzi a kenyerét, utat tör, elhelyezkedik, a maga ura. Nem volna-e a világon legtermészetesebb dolog, ha minden szövetség nélkül évente egyszer megemlékeznek arról a jótéteményről, melynek részese volt egykor s elküldené a maga adóját, hogy tovább plántálódják a társadalomba a jó s legyen ennek a jónak más is a részese, aki most hasonló sorsban van, aki szintén ígérlet most a társadalom részére s később az ő nyomdokaiba log lépni.

És nagyon téved az, aki hiszi, hogy a hálának sűrűen vannak ilyen összekötő szálai, amelyek visszanyúlnak a multba, hogy nagy azoknak a diákoknak a száma, akik adót akarnak fizetni.

Nincsenek sokan, sőt megdöbbenően kevesen vannak. Az iskolák és a tanulók kapcsolata rendszeren arra az időre szorítkozik, ameddig a diák iskolába jár, később időszakilag vissza-vissza tér az emlék s az is rendszeren a komikumot keresi, kedélyes elbeszélgetésnek szolgál anyagul a volt iskolatársak között. A lelkiségnek, a komoly elmélyedésnek aránylag kevés köze van hozzá.

Nos hát piarista diákok, ezeket akarom nektek elmondani. Vegyétek hasznát s legyen a ti szövetségetek erőforrás a magatok és utódaitok számára.

**Gaal Mózes**  
tanke. kir. főig.

A nemzetre borult gyász és szomorúság napjaiban a csüggedő, bánatos magyar visszaálmodja magát a multba, hogy onnan merítsen türelmet a szenvedések elviselésére, erőt újabb áldozatokra, lelkesedést önzetlen munkára s biztató reményt az elkövetkező föltámadásra.

A multat álmodja vissza a kecskeméti kegyesrendi gimnázium is, amikor lelki szemei elé, emlékébe idézi mindazoknak a tisztos férfiaknak a szellemét, akiket becsületes munkával fölnevelt és aztán szárnyra bocsátott, hogy legyenek ennek a sokat szenvedett hazának áldozatra-kész, fenköltlelkű polgárai; amikor köréje gyűlnek a még élő tanítványok: becsületes, munkás férfiak, a közélet vezető egyéniségei, hogy tanúságot tegyenek a mult érdemeiről s hálás szívvvel újítsák meg több évszázados iskolájuk alapításának emlékezetét.

A multa való ez az emlékezés legyen dús gyümölcst hozó a jövőre. Adjon kitartást és türelmet a jelen szomorú napjaiban is az áldozatos, nehéz munkára, erőt és lelkesedést a magyar kultúra önzetlen szolgálatára, reményt a boldogabb időkre. Dobbanjon meg, forrjon össze ezen az ünnepen békében és szeretetben mindazok szive, akik ennek az iskolának a falai között tanultak lelki emelkedettséget, igazi keresztény erkölcsöt és nemzeti érzést. Mert ha valamikor, ezekben a szomorú napokban van szükség a magyar nemzeti lélek osztatlan egységére.

**Madzsar Gusztáv**  
tanker. kir. főig.

# Az intézet vázlatos története.

Irta: PAPP GYULA piarista tanár.

## I.

1686. szeptember 2-án Buda felszabadult a 145 éves török megszállás alól. Az egész keresztény világ örömmel fogadta a hírt, csak a magyarságnak nem volt min örülnie. I. Lipót és környezete fennen hirdette, hogy Magyarország felszabadítása a német birodalom és az örökös tartományok érdeme. Csupán egyetlen német akadt még a XVI. század végén, aki úgy nyilatkozott, hogy a török régen kiűzte volna Magyarországból a németeket, ha magyarok nem lettek volna. Annyira meggyőződése volt ez gróf Mansfeld Károly császári fővezérnek, hogy „csak egy magyar drabantnak is süveget vetelt és igen becsülé vala őket.”

Kétségen kívül bizonyos, hogy a császári zsoldos hadsereget, amelyben magyarok is nagy számban szolgáltak, nem annyira az udvar, mint a magyar töld és népe tartotta zsolddal és élelemmel. Kecskemét városának számadásaiba csak futólagos pillantást kell vetnünk, hogy igazat adjunk annak az öreg kecskeméti polgárnak, aki Kecskemét állapotát a török alatt boldognak mondta, de „a német egyik csöcsét sem hagyja fejetlenül a tehénnek.” II. Rákóczi Ferenc felkelésének ismert okai elegendő bizonyosságul szolgálnak, hogy az idegenektől kifosztott s elnyomott magyarságnak nem sok öröme lehetett Buda felszabadításában. Nagy árat kellett fizetnie érte: alkotmányos szabadságát, önállóságának feláldozását, elviselhetetlen anyagi terheltetését.

A nemzet elidegeníthetetlen javainak visszaszerzését célzó Rákóczi-féle felkelés, amely a felszabadításra két évtizeddel következett, az ország anyagi és szellemi erejét teljesen kimerítette. Végre pihenésre volt szüksége, hogy a romokat eltakarítsa s azok helyén új életet fakasszon.

Az 1712-iki országgyűlés kezdi meg ezt a nagy munkát, amelynek figyelmét nem kerüli el az oktatás és nevelés ügye sem. Az országgyűlést előkészítő javaslatok közt már szerepel annak a nagyjelentésű elvnek a kimondása, hogy az ország boldogulásához nemcsak a politikai nyugalom és anyagi jólét, hanem a szellemi műveltség is szükséges. Ezért akadémiák felállítását javasolják, hogy „a nemes ifjúság mindabban oktatást nyerhessen, ami az előkelő lelkekhez illik. Ezáltal kiragadtatik a minden rosszra vezető lomhaságnak és semmittevésnek karjaiból.”

III. Károly uralkodása alatt azonban a nevelés oktatás ügyében nem állott be nagyobb változás, mint hogy az 1715:74. tc. a királynak az alapítványokat és a számadásokat ellenőrző felügyeleti jogát törvénybe iktatja, az 1723:30. tc. pedig ennek végrehajtását a helytartótanácsra bízta. Ennek kebelében meg is alakul az alapítványi, később a tanulmányi bizottság, de a törvény végrehajtása mégis nehézségekbe ütközött. A jezsuiták és a protestánsok ugyanis nem vették szívesen az állam-

hatalom beavatkozását s ahol lehetett, akadályozták alapítványaik felülvizsgálását. Szerzett jogaikat féltették s így majdnem harminc év telt el, míg a törvény végrehajtható volt.

Az anyagiak ellenőrzését azonban félszázadig sem követte a szellemi munka ellenőrzése, illetőleg egységesítése. A tanítás szabadságát, vagyis a tananyag kiválasztását és annak előadását tehát az egyes egyházak, az egyes szerzetesrendek maguk határozták meg aszerint, amint az egyik vagy másik tanítási rendszert tartották alkalmasnak a vallás szolgálatában álló nevelésre nézve.

Ha így nem is valósult meg a tanításnak országos rendezése, a szellemi előrehaladás vágya a nemzet egyes tagjaiban nem lohadt le. A török uralom alól felszabadult területeken különösen égető szükségként jelentkezett az iskolák felállítása. Az Alföld nagyobb városaiban a katolicizmus fellendülése szempontjából meg égető kérdés volt, hogy a tanulók továbbképzéséről gondoskodás történjék. Mivel azonban az államhatalom katolikus jellegénél fogva sem érezte akkor még a nevelő-oktatás szervezésénél a kezdeményezés köteleességét, egyesekre hárult a feladat, hogy az iskolák alapításával vallásuk ügyeit s ezzel együtt a nemzet szellemi művelődését is előmozdítsák.

Kecskemét városa is egy ilyen vallásáért és nemzetéért minden áldozatokra kész földesurának, gróf Koháry Istvánnak köszönheti katolikus középiskolájának fellállítását. Ezt a keményveretű, meggyőződéses, gerinces magyar főurat, aki egyébként mélyen érző szívéen kívül Thököly kegyetlen rabságában elszenvedett kínjaiban is átélte a nyomorúság minden képzelhető fokát, kecskeméti jobbágyainak keserves sorsa nem hagyhatta érintetlenül.

Kecskemét ugyanis a török felszabadító háborúban és Rákóczi felkelése alatt sokat szenvedett, de ennél is többet fizetett kurucnak, labancnak egyaránt. Utoljára is kimerült s az egykor jómódú város közel állott a szűkséghez. Koháry jól ismerte jobbágyai rendkívül nagy áldozatait s rabságában is iránta érzett vonzalmuk megnyilvánulásait s ezért nemcsak földesúri szolgálmaikokon enyhített, hanem szellemi nevelésükről is gondoskodott. Az ország kulturális állapota iránt élénk érdeklődést tanúsító Koháry ezt a nehéz, de nemes feladatot a piarista rendre bízta.

A piarista rend a XVII. század elején mindössze öt helyen tanított a Felvidéken. A rend tagjai szinte csodásan szerény anyagi viszonyok között éledgéltek, de annál lelkesebben tanítottak. Korukat megelőzve, a rend alapítójának, Calazanci szent Józsefnek utasításai szerint első-sorban a nem-nemes szegénygyermek neveléséről gondoskodtak. Később, mikor elemi iskoláik középiskolákká fejlődtek, a nemesi rend gyermekeinek tanítására is vállalkoztak. Magyarországi működésüknél 1642 óta már ezzel az állapottal találkozunk. Szívesen keresik fel iskoláikat s hírük tanítványaik révén is eléggé ismerős volt azok előtt, akik a szellemi élet iránt érdeklődést tanúsítottak.

Bizonyára Koháry István is hallott egyet-mást felőlük, de az 1712-ik évben tett személyes tapasztalata a rend munkája iránt érzett tiszteletét nemes elhatározásra és nagylelkű áldozatra fokozta.

Az említett évben ugyanis Koháry Csábrág várából III. Károly koronázására a pozsonyi országgyűlésre sietett. Nyitra közelében azonban figyelmes lett a diákokat misére szólító harang szavára. Megszakította tehát útját s résztvett a diákok miséjén. A tanulók mély áhitata annyira meghatotta a nemeslelkű főurat, hogy Zajkányi Lénárd házfőnöknek, aki

a magasrangú főúr kilétét annak titkárától megtudta és mise végeztével üdvözlésére sietett, azt a választ adta, hogy az országgyűlésről visszatértében majd bővebben fog beszélni.

Az országgyűlésen bizonyára értesült az előkészítő bizottságnak a nevelésoktatást előmozdító szándékról, ami nemes lelkében megfogamzott tervet, hogy Kecskeméten iskolát alapít és annak vezetését a piaristákra bízva, végleges elhatározássá érlelhette. Ezt kifejezésre is juttatta Zajkányi előtt, amikor Pozsonyból Csábrágra utaztában ígérte teljesítve Nyitrán ismét megjelent. Az alapításra vonatkozó tárgyalásokat azonnal megkezdték és 1714 januárjában be is fejezték.

A megállapodás értelmében Bonn Eustach rendi alkormányzó, mivel a magyar nyelvet szabatosan nem beszélte, a székely származású Zajkányi Lénárd nyitrai házfőnök és Bajtay István, Koháry jószágkormányzójának kíséretében a piarista ház és gimnázium helyének kijelölésére Kecskemétre érkezett. Szorgos utánjárásra legalkalmasabbnak találták a Szent Ferenc-rendiek házától körülbelül 300 lépésnyire fekvő telket, amelyen a mai színház épült. Magasabb fekvése és keményebb altalaja az építkezésre legmegfelelőbbnek látszott. Hozzá még a tágas tér sem volt házakkal sűrűn beépítve, köröskörül katolikusok laktak. Ez a körülmény főleg azért is kívánatosá tette az itt való letelepedést, mivel később, az intézet fejlődésével idetöböző ifjúság a közelben, katolikus családoknál kaphat elszállásolást. A Szent Ferenc-rendi atyák azonban kánoni ellenvetéssel éltek, mert a szabályok két szerzetesrendnek ily közelségét nem engedik meg.

A város nyugati szélén Kis-Boldogasszony ugynevezett „Homoki” kápolnájának környéke viszont a piaristáknak nem tetszett. „A város végén van — mondották —, tiszta kálvinista környezetben, az általaj homokos és kavicsos, a fundamentum lerakása a mélyre ásás miatt kétértelmű lenne.” Ezért a város keleti részére fordultak és a templom, rendház és gimnázium mai helyén 200 lépés hosszú és széles telket jelöltek ki a végleges letelepülés helyéül. A telken épült jobbagyházakat Bajtay kisajálította, Koháry pedig a kecskeméti polgárok becslése szerint később 200 forintot megváltotta.

Munkájuk végeztével a városházán szives vendéglátásban részesültek s azután eltávoztak.

A rend ezután vállalt kötelezettségének igyekezett eleget tenni. Koháry ugyanis a 30,000 rénes forint alapítványi tőkét még 1713-ban lefizette. Ebből tízezer forintot Bécsben helyezett el, húszezret pedig Zajkányi Lénárd Rosenberg morva gróffal együtt Csábrágon vett fel és egy vaskazettában a rendtársak aggodalmai között szerencsésen Bécsbe vitt. Ott az egész alapítványi tőkét 6 százalékos kamatra gróf Rosenbergnak kölcsönadta, elővigyázatosságból azonban Brünnben az egész kölcsönt a gróf birtokaira tábláztatta. Óvatossága üdvösnek bizonyult, mivel Rosenberg adóssággal terhelt birtoka gróf Eszterházy Józsefre szállott s így az alapítványi tőke sértetlenül fenn is maradt.

Koháry, miután a renddel 1714-ben már véglegesen megállapodott, alapítólevelében a 30,000 forint tőkéről akként intézkedett, hogy ennek kamataiból a piaristák Kecskeméten rendi szabályzatuk szerint Isten dicsőségére, a Boldogságos Szűz tiszteletére, a katolikus egyház és ifjúság javára rendházat, templomot és iskolát építsenek, ebből lássák el a rendtagokat és tanítsák a kecskeméti és máshonnan ideseregülő ifjúságot.

Kötelezi ezenfelül a rendet, hogy lelkiekben a plébániát vezető Szent Ferenc-rendiek minden sérelme nélkül a váci püspök utasítása szerint végezze teendőit s az alapítóért és vérrokonaiért a kikötött szentmisékről örök időkre gondoskodjék.

Koháry az alapítványi tőkét 6 százalékos kamatra az osztrák örökös tartományokban kívánja elhelyeztetni, mivel itt a háborús magyar területtől távol biztosabban megőrizhető, viszont ezt a tőkét kizárólag a kecskeméti társházhoz köti. Ha azonban a rendet bármilyen elháríthatatlan akadály Kecskemét elhagyására kényszerítené, felhatalmazza az esztergomi érseket, hogy alapítványát a más helyre költözött piaristáknak ajánlja fel. Ha pedig a piarista rend ezt el nem fogadná, örökös misék biztosítása mellett az alapítványi tőkét más kegyes célokra fordítsa.

A király Koháry alapítványát 1715 május 13-án, a váci püspök pedig még 1713 október 26-án hagyta jóvá. A rend pedig az 1714-ik évre esedékes kamat felvétele után a munka megkezdéséről gondoskodott.

Az első szerzetes tanárok kijelölését Bonn Eustach rendi alkormányzó a legnagyobb körültekintéssel végezte. Első házfőnökül hosszas megfontolás után Zajkányi Lénárdot jelölte ki, mivel székely származásánál fogva a magyar nyelvet különösen beszéli és ismerős is már a kecskeméti mértékadó körökkel. De azután mégis másképp intézkedett. Zajkányit, bár a sok munka eléggé megtörte és egészségét is aláásta, az egészségesebb levegőjű Vácra küldte a most alapított ház érdekében, Kecskemétre pedig az előkelő családból származó Majthényi Domokost rendelte.

Majthényi megbízatása után Csábrágon először Koháry István alapítónál mutatkozott be. Az előkelő modorú, művelt társalgó, de amellet jámbor lelkületű, igénytelen szerzetes az alapítónak annyira megtetszett, hogy az alapítványhoz szükséges királyi jóváhagyás kieszközlésére a királyi kancelláriához ajánlólevelet, költségei fedezésére pedig 600 forintot adott neki. Majthényi azonban nem várhatott a jóváhagyásra, mert előjárója parancsára Bielitzky Ágoston papnövédekkel együtt Kecskemétre kellett készülnie.

Távozásuk előtt a nyitrai házfőnök szerény szerzetesi ebédet adott tiszteletükre. A jövő eshetőségeiről való vidám társalgás után a lector felment az emelvényre és a házfőnök utasítására a Szentírás következő szavait olvasta: „És ime most én, kötelezve a Lélek által, Jeruzsálemba megyek, nem tudván, mik következnek ott rám. De semmi ilyenektől (szorongatásoktól) nem félek s nem tartom életemet becseesebbnek magamnál, csakhogy elvégezzem pályafutásomat és az igének szolgáltatását... És most ime én tudom, hogy többé nem látjátok az én orcámat ti mindnyájan.” (Ap. csel. 20; 22—25.)

Megható búcsúzás után útnak indult a két vándor a bizonytalanságba a vállalt kulturmunkára. Elkisérték őket Majthényi édes testvére, Lőrinc és két derék nemesember, Gellert Imre és János. Vácott még Kovatsovits Pál atya csatlakozik hozzájuk, akit a rend előjárósága szintén Kecskemétre helyezett.

Koháry lekötelező figyelmének és gondoskodásának most újból tanújelét adja. Bajtay István jószágkormányzóját Vácra rendeli, hogy a három szerzetest minden szükségessel lássa el és Kecskemétre vezesse őket.

1715 január végén vagy február elején közeledtek is rendeltetési állomásuk felé. A kecskemétiiek fényes fogadtatásban részesítették őket. Bíráik élén igen sokan kocsikon mentek eléjük majdnem Kecskemét nagy távolságra fekvő határáig s valóságos diadalmenetben vitték őket a város-

házára. A tiszteletükre adott ebéden ismerkedés céljából a Szent Ferenc-rendi atyák, a kálvinista lelkészek s a város színe-java megjelent. Az ebédre annyi mindenfélét összehordtak, hogy a fölöslegből egy borjút és egy tinót adtak nekik ajándékol.

Az ünnepélyes fogadtatás után azonban rájuk szakadt a hétköznapiság nyomasztó megpróbáltatása is. De keserű kenyerüket megédesítette a megelégedés és hivatásuk céljának megvalósításáért folytatott szakadatlan fáradozás. Mert elképzelhetetlen volna még abban a korban is, ha nem szerzetesekről lenne szó, mint húzódott össze az első három kecskeméti piarista egy alacsony, a mennyezetet tölgyfagerendával alátámasztott s konyhával kiegészített szobában, melyet ideiglenes lakásokul a tanácsházhoz közel fekvő Mária-társulat házában jelöltek ki számukra. „Itt laktak a mieink — mondja a ház történetírója —, míg fundusunkon négy szoba el nem készült.” (1725.) A házhoz tartozott egy udvar is, melyet igen silány nádkerítés övezett, amelyen csak az nem járt át, aki nem akart.

Szomorú helyzetükön csak a városi tanács és a lakosság résztvevő figyelme enyhített. A város három ágyat bocsátott rendelkezésükre, hogy a földön ne kelljen feküdniök s míg igénytelen konyhájukat a szükségességgel el nem láthatták, mind a városházán, mind a magánosoknál fogadták őket vendégekül.

Lakásuk azonban, amely a három szerzetes számára is kicsinynek bizonyult, még a legszűkösebb viszonyokhoz szokott piaristáknak sem látszott alkalmasnak iskolahelyiségül. Mert amint csak némikép is elhelyezkedtek, amire nem sok időt vesztegettek, azonnal megkezdték a tanulók beiratását s a jelentkező 63 tanulóval már február 21-én megkezdték a tanítást. Iskolaszobául tehát a Szent Ferenc-rendi házfőnöktől, mint a plébánia vezetőjétől és a katolikus tanácsstagoktól az elemi iskolát kérték, melyet az eddigi tanító elbocsátásával engedtek át nekik. Így a kecskeméti piaristák Calazanci szent József szandékának, tulajdonképeni hivatásuknak megfelelően vállalták magukra a kecskeméti katolikus népiskolai tanítást is.

Két tagból állott ekkor még a tanári kar. Kovatsovits Pál „praefectus scholarum” címmel az igazgatói tisztet töltötte be, Bielitzky Ágoston pedig mint magister tanított. Vallástan, bibliai történet, szabatos előadás, írás és számtan voltak azok a tantárgyak, amelyekbe a kecskeméti gyermekeket először bevezették. Dicséretes haladásukról a nyilvános vizsgák alkalmából a szülők többszörösen meggyőződhetnek. Sőt az igazgató augusztus hónapban egy kis szindarabot is adatott elő diákjaival a szülők nagy öröme és megelégedésére. Annyira megnyerték ezzel a szülők tetszését, hogy figyelmükkel szinte elhalmozták a szűkös viszonyok közt élő piaristákat.

Az intézet jó hirneve pedig a tanárok buzgósága miatt az egész Duna—Tisza közén elterjedt s eljutott Szegedre is, amelynek birája Temesváry János kecskeméti személyes tapasztalatai alapján szívvel-lélekkel rajta volt, hogy a piaristák Szegeden is állítsák fel iskolájukat, ami 1720-ban sikerült is.

Kecskeméten pedig letelepedésük második esztendejében megnyitották már a második osztályt is. A ház tagjainak száma ekkor már 5 volt, három felszentelt pap és két papnövendék. Miután lakásuk még mindig a Mária-társulat szűk szobája volt és az új épület építése érdekében még semmiféle intézkedés nem történt, megsokalta végre ezt a

lehetetlen állapotot maga az alapító is és a házfőnököt az építés megkezdésére sarkalta. Majthényi házfőnök azonban az 1716-ban megindult török háborút és annak kéles kimenetelét hozta fel késedelmeskedése mentségeül, mire Koháry szellemesen azzal válaszolt, hogy ha a földműves a szelektől félne, sohasem vetne s ha a gazda meg a verebektől tartana, kölest sohasem termelne. Az óvatos házfőnököt azonban ez a válasz sem vehette rá az építkezésre. Csupán annyit tett meg, hogy a konyhához épített éléskamrát megjavíttatta, az udvar felől ablakot vágatott rá és házfőnöki „lakosztályul” a maga részére lefoglalta.

Iskolájuk? A második évben már összeomlásától kellett tartani. De az egyháztanács kijavíttatta s a két latin osztályban (parva és principia) ezután vígan folyhatott a tanítás. Az igazgatói tisztet ekkor már Kovatsovits Pál helyett Zabojnyik Péter töltötte be, a részekre osztott osztályokban pedig a principistákat, a maiores és minores parvistákat Rosinszky Ambrus, a coniugatistákat, comparatistákat, a declinistákat és minimistákat (ez utóbbiak a gimnáziumra előkészülők) Maróthy József tanította. Rosinszky augusztusban ismét szindarabot adott elő, amely oly látogatottságnak örvendett, hogy az elég nagy iskolaudvar szűknek bizonyult. A biztató kezdeteken felbuzdulva, a kor szokása szerint mindgyakrabban mutatják be növendékeik játszási ügyességét, hogy szindarabjaik messze vidékről is nagyszámú nézőközönséget vonzottak ide.

A tanárok és tanulók szaporodásával az új ház és iskola építésének megkezdése most már égető szükségként jelentkezett. Majthényi Domokos 1717-ben tehát hozzáfog az építőanyag beszerzéséhez s még ez évben 70,000 darab léglát égetett a város téglaegetőjében, Pesten pedig 80 forintért meszt vásárolt. Bár a háború még tart, de már istállóról és pincéről is gondoskodik s az állatok számára 3 igát is beszeres. Sőt a Mária-társulati lakásukba saját szobája átengedésével vendéget is fogadhat. Gróf Koháry András, az alapító unokaöccse, aki Belgrád ostrománál vitéz küzdelemben megsebesült, a tábor téli szállásra oszlásakor Kecskemétre jött és itt a piaristáknál három hónapig gyógyításban részesült. De a következő évben nagy kár érte őt is, meg a piaristákat is. Az 1718 március 19-én keletkezett óriási tűzvész elpusztította mind a gróf hadifelszerelését, mind a piaristák házáat pincéjükkel, istállójukkal együtt. Csak alig menthettek meg valamit a savoyai ezredbeli katonák segítségével. A szegény podagrás igazgató, aki nagy félelmében egészen megfélemedezett bajáról, Placid testvérral és még két-három konviktorral összekapkodott néhány ládát s futott a város végére, hogy biztonságba helyezze. Mily nagy lehetett Majthényi házfőnök meglepetése, amikor a pesti vásárról Zsigmond testvérral visszatért, látván, hogy szorgalmas munkájának gyümölcsseit a tűz emészlette meg.

Nagyon szívére vehette ezt a rettenetes csapást. Még a múlt esztendőben Belgrádba utaztában a csataterén eltemetetlenül fekvő holttestek láttára valami gyomorbeteg kapott s betegen tért vissza. Mindez azonban e derék, jószívű szerzetest nem tartotta vissza attól, hogy egyik-másik kecskeméti polgár ügyes-bajos dolgainak eligazítására Csábrágra, a földesúrhoz ne menjen. Már onnan megtörve tért vissza. S most a tűzvész után ágyának esett s 1718 június 7-én meghalt a testvérek nagy fájdalomra.

Ez a derék magyar piarista méltán érdemes az utókor hálájára. Előkelő származása — Keselőkői volt az előneve — nem tartotta vissza attól, hogy Calazanci szent József igénytelen ruháját öltse fel és még igénytelenebb életmódját fogadja el. A munkában nem ismer fáradságot.



Tanításban nem ismer akadályt. Ez a kuruc magyar, aki 1705-ben részt vesz a Rákóczi-pártiak szécsényi gyűlésén, izzó hazafiságát sohasem tagadhatta meg. Családi összeköttetéseit rendje javára s így a magyar tanügy érdekében hasznosítja. Nem lehet a véletlen műve, hogy az 1712-iki országgyűlés idején alamizsnagyüjtőként megjelenő Majthényi Domokos talán rendtársai tudta nélkül — a kecskeméti ház történetírója ezt határozottan állítja — az országos rendeknél a honosítás érdekében is tett lépéseket. A veszprémi püspöknek az országgyűlésen való felszólalása a rend honosítása érdekében mindenestre Majthényi érdeme. A kecskeméti ház krónikása is kiemeli nagy összeköttetéseit, de hozzáteszi, hogy erényeiben is valósággal tündökölt. Nyájas mindenkire, szolgálatra kész a hozzáfordulók minden bajában, mikor őt is majd a gond nyomja agyon, kitűnő társalgó, ügyes diplomata, szereti a népet, ennek fiait. A kecskeméti Szent Ferenc-rendiek kriptájában helyezték el örök nyugalomra, hogy beteljesedjék rajta az Irás szava, amit Nyitráról való távozásakor olvastak fel reája vonatkoztatva: „Többé nem látjátok az én orcámat ti mindnyájan, kik közt átmentem, hirdetvén az Isten országát.”

Utódja a házfőnöki tisztségben Kovachovich Péter lett. Kőszvényes ember volt, sokáig ágyban feküdt. Nagy baj volt ez az iskolára, nagy baj a házra nézve. Az elhunyt Majthényi helyébe csak a következő év májusában küldhetett a rend felszentelt papot s így az iskolában és házban egyetlen pater volt. Ugy látszik, meg is unták már lakásukat a szűk Mária-társulati épületben s azért nem helyeselték a házfőnök költelezését, mikor a társulat leégett épületének helyreállítására 300 forinton felül költött, holott ezt az összeget az új épületre kellett volna fordítania. A termés is igen rossz volt. A rendtagok kölcsöngabonából éltek s minthogy visszafizetni nem tudták a hitelező Demeter Gergelynek, a későbbi nagy jötevőjüknek, ez a kölcsön fejében lefoglalt ökröket eladta s az árából csupán 5 forintot adott vissza. De a jószívű kecskeméti nép pótolta a hiányt, mert tinókat adott ajándéknak a sok kárt vallott piaristáknak.

Kovachovichnak az 1719 májusában megérkezett Mihály atya volt nagy segítségére, akinek ügybuzgósága a lelkiekben és az anyagiakban egyaránt hathatósan előmozdította a társház és iskola ügyeit. Mindenekelőtt azon buzgólkodott, hogy az új épület alapkövének letételéhez a szükséges előkészületeket megtegye s így az építés megkezdhető legyen. Erre buzdítja a házfőnököt Bartsch Joachim, a német rendtartomány főnöke hivatalos látogatása alkalmával, amely a magyar viceprovinciában első és utolsó látogatása volt, mert nemsokára a magyar rendtartomány önállóvá lett. A sürgössé vált munkát téglaegetéssel mozdítják elő, úgy hogy 1720 június 27-én, szent László ünnepén az alapkőletétel meg is történt. Az alapító nem jöhetett el az ünnepségre, élénk érdeklődését azonban alapításának sorsa iránt mindenkor megtartotta és időnkint a házfőnöktől jelentést kért.

Az intézet, bár szűkös viszonyok között, fejlődésnek indult. A rend már Calazanci szent József utasításai szerint különös súlyt helyezett a számtan tanítására. Aki tehát ebben a tudományban a kor igényeinek megfelelő képzettségre akart szert tenni, iskolái elvégzése után a piaristákat kereste fel tanulmányai kiegészítésére. A kecskeméti piaristák ennek a hagyománynak a szellemében jártak el, amikor 1722-ben megnyitották aritmetikai tanfolyamukat. Végzett filozófiai hallgatók az ország minden részéről sereglettek ide, hogy a számtan mellett a magyar nyelv tökéletesebb ismereteivel is rendelkezve, tanulmányaikat bevégezhessék. A

piaristák munkája ezuttal azonban nem sikerült, mivel a korban előrehaladottabb ifjúság, megvetvén a legkeményebb rendszabályokat, rakoncátlankodásaikkal, gyakori verekedéseikkel mind tanáraik, mind a lakosság előtt annyira ellenszenves lett, hogy osztályukat bezárták, őket magukat pedig a városból kiűzték. Nagy kár volt ez azokra is, akik komoly törekvést mutattak a tanulmányok iránt, mivel az aritmetikai osztályt addig nem lehetett újból megnyitni, míg ez az eset feledésbe nem ment.

A megkezdett építkezés azonban jól haladt előre és ebben a katonaság is nagy segítségére volt a piaristáknak. Fogatait bocsátotta rendelkezésre, ami lényeges megakarítást jelentett. Ezért az egyik piarista, aki a német nyelvben jártas volt, a beteg és a falvakba osztott katonák lelki gondozását vállalta magára. Pénzbeliekben is segítségére sietett a katonaság a háznak s ezzel az építkezés folytatásának.

Sürgős is volt a munka befejezése, mert az 1724-ik év augusztusában az iskola annyira rozszant állapotba jutott, hogy a még hátralévő három hélig a piaristák saját ebédlőjükben tanították az ifjúságot, hogy tanulmányaikban el ne maradjanak és el ne széledjenek. Mégis az 1724-ik évben a kijavított iskolaépületben megnyitották a syntaxis (III.) osztályt abban a reményben, hogy az új iskolaépületben kötelezettségeiknek eleget tehetnek s iskolájukat az alapító szándékai szerint teljesen kifejleszthetik.

Óhajításuk azonban csak annyiban teljesülhetett, hogy 1725 nov. 23-án átköltözhettek a rendház két elkészült földszinti szobájába. Az ifjúság ettől fogva legalább rendes iskolával rendelkezett s nem kellett félnie a tanítás félbeszakításától. Nagy ünnep volt ez az áthurcolkodás. Koháry méltán örvendhetett a fejlődésnek indult alapításának. Hálájukat a piaristák is lerótták azzal, hogy Paulinus piarista az ünnepségre készített és a diákok által elszavalt declamatiójának kinyomatott tartalmát megküldték az alapítónak.

Nyugodtabb elhelyezkedésükről szól az a körülmény, hogy az ifjúság vallásos nevelésének fokozására még ugyanezen évben megalakíthatták a Mária Társulat nagyobb kongregációját. Nagy Boldogasszony ünnepén avatták fel az első 39 ifjút, akik a Boldogságos Szűz oltalma alatt az erények gyakorlati alkalmazásában önmaguk tökéletesítésére és embertársaik javára szentelték életüket. A Mária Társulat gondos vezetés mellett az egész tanulóifjúság erkölcsi nivójának nevelésére igen jó hatással volt. Részben innen magyarázható, hogy a társulatnak II. József által történt feloszlataáig intézetünk jegyzőkönyvei csupán 1—2 nagyobb kihágásról tesznek említést. Ezek elintézésében is azonban Calazanci szent József szelleme vezeti őket, mert nem büntetni, hanem a fenytéssel javítani akartak és ezt sikerült elérniök.

Az ifjúság iránt érzett szeretetüknek ugyanis mindenkor tanujelét adták, valahányszor arra alkalom kínálkozott. Most is a felépült házban elsősorban tanítványaikról gondoskodtak, ők maguk pedig a minimálissal érték be. Az építkezés ugyanis minden anyagi erejüket kimerítette. Mert míg az ifjúság a rendház földszinti szobáiban kényelmesen elhelyezkedhetett, az emeleten lakó piaristáknak sokszor kellett érezniök az idő mostohaságát. Miután a ház tetejére a pénzből nem futotta, a náddal fedett tető pedig az esőt föl nem tartotta, most már kényelmesebb lakásukban ez ellen kellett elsősorban védekezniök. De miből, mikor a legszükségesebbekben is hiányt szenvedtek. Ha a szegedi ház nem siet segítségükre, éhezniök kellett volna. A tető kijavításában pedig Bede Mihály segíti ki őket két ökör árának felajánlásával. Így is csak 1728-ban

fedhették és vakolhatták be azt a 8 szobát, amely az emeleten teljesen felszeretlenül állott a rendtagok rendelkezésére. Mikor pedig 1729-ben a filozófiai tanfolyam idehelyezésével a rendtagok száma tízre emelkedett, csupán négy atya feküdhettek ágyban, a többi pedig a földre terített kevés szalmán pihente ki fáradalmait.

Pedig már négy év óta „residentia“ helyett „rectoratus“ volt a ház neve, ami a rendben előkelőbb megkülönböztetés jele. Szerencsére az első rector domus-ban (házfőnök), Demka Sándorban olyan előljárót kapott, aki fáradhatatlan munkásságával hatalmas lendületet adott a rendháznak. Mindenek előtt a házat lakhatóvá tette s alig végezte be ezt a munkát, már a templom építéséről gondoskodott.

Terve kivitelében azonban kellemetlenségekkel kellett megküzdenie. A templom fundusát jelző cövekek ugyanis elkallódtak s ezért a szomszédos házak tulajdonosaival perbe kellett szállnia. Igazsága tudatában a magisztrátushoz fordult s kérte, szerezzen érvényt annak a 200 lépés terjedelmű fundusnak, melyet még Bajtay jelölt ki a piaristák számára. Nem kér ő többet, de a 200 lépésből sem engedhet. Ezuttal azonban durva szavakkal fizették ki. Sőt Koháry is erős szemrehányásokkal illette Demkát, mikor hívására Csábrágra utazott. Koháry a mit sem sejtő Demkától számon kérte egyebek között a templom építésének elhanyagolását s oly vádakkal lépett fel ellene, hogy szégyenében majd a föld alá süllyedt. Demka, nyugalmat erőltetve magára, igyekezett a vádak alaptalanságát kimutatni, de szerencsés utat kívánva neki, másnap elbocsátotta. Demka az árulkodásra ellene emelt vádak terhét elviselte és bosszúságát munkába fojtotta. A következő esztendőben azonban leleplezte az újból vadaskodó Muraközi nevű városi jegyzőt, aki alaptalan vádjaival igyekezett Kohárynál a piaristák hitelét rontani.

Mert Demka Kecskemétre lépésének első pillanatában belátta azt a lehetetlen állapotot, hogy az ifjúság istentiszteletre a nagy távolságban fekvő „Homoki“ kápolnába járjon, azért a templomépítés megkezdését halaszthatatlan kötelességének ismerte. Addig is azonban, míg ezt a nagy és költséges munkát befejezhette, a társház folyosóját a közepén elzáratta s Nepomuki szent János képével ellátott kis oltárral kápolnává alakította. Az itt tartott istentiszteleteket nemcsak az ifjúság, hanem a felnőtt hívők is oly nagy számmal látogatták, hogy különösen a husvéti gyónás alkalmával szűknek bizonyult a hívők befogadására.

A hívők tehát szintén raita voltak, hogy a templom építését megkezdhessék. Maguk ajánlkoztak az orgoványi pusztán és Jakabszálláson talált kövek beszállítására, melyekről Demka hivatalba lépésekor azonnal gondoskodott. A kecskeméti katolikus hívők tették tehát lehetővé, hogy 1729 április 4-én az itt tartózkodó piaristák a Szent Háromság és a Boldogságos Szűz tiszteletére építendő templom alapkövének letételehez szükséges fundamentum ásását 3—3 ásónyi föld kihányásával megkezdhették. Miután Kubránszky László rendfőnök a templom tervrajzát jóváhagyta, Bede József érdemesült Szent Ferenc-rendi tartományfőnök a hívek ezreinek jelenlétében és a katonaság háromszoros üdvölvése között Szent Háromság vasárnapján — június 12-én — az ünnepélyes szent mise után az alap követ elhelyezte, az ifjúság közül pedig 13 tanuló a távollevő alapító tiszteletére szavalatokat adott elő és dicsőítő beszédeket mondott.

1735-ben a templom szentélye elkészült s egy Lukács nevű piarista Szent-Háromság vasárnapján ilt mondotta el első szent miséjét.

Demka építő kedve a rendház és templomon kívül az iskolára is kiterjedt. Miután a házban a gyermekek lármája a tanárokat csendes foglalkozásukban zavarta, az osztályokat a rendház keleti részére helyezte át külön feljáráttal. 1730-ban már a négyosztályos iskola is elkészült, 1753-ban pedig Rákóczy Miklós házfőnök a rendháztól északnyugatra a maig is fennálló s „piarista konviktus“-nak nevezett iskolaépületet emelte. Ez az épület az 1574-ben megnyitott poetikai (költészeti) és retorikai (szónoklati) osztályokkal már a teljes 6 osztályos gimnázium céljait szolgálta.

A teljes gimnáziummá fejlődött iskolában 1757-ig bár csak latinul folyik a tanítás, mégis szerencsés központi fekvésénél fogva tiszta magyar környezetben a magyarosítás egyik legfőbb tényezőjévé lett. Mert a magyar nyelv tökéletes elsajátításának vágya mind jobban hódít főleg a köznemesség soraiban. Különösen hangzik, de a XVIII. században csak a jobbágy beszél hazánkban magyarul, a főnemes és városi polgár inkább német nyelven, a nemes ember pedig latinul érteti meg magát. Ha tud is magyarul, tudása kiegészítésre szorul s ezt adja meg Kecskemét törölt metszett magyarsága. Maga a piarista rend is épen ebből a célból helyezi ide az 1735—36-ik tanévben hittudományi tanfolyamait, hogy a magyar nyelvben járatlan növendékei azt minél gyorsabban elsajátítsák. Egy év leforgása alatt magyar nyelvtudásukkal annyira előrehaladtak, hogy a ház ebédlőjében, sőt a templomban is mondhattak beszédeket. 1743-ban a tanfolyam Korponára költözik, de itt marad a noviciátus (ujoncnevelő-intézet), melyet a rend kormánya 1731-ben állított itt fel s csak 1849-ben szűnik meg. 118 esztendőn keresztül a rendi fiatalok itt szívják magukba azt a szellemet, amely az egyetemes egyház érdekeinek szem előtt tartása mellett a magyar faj érdekeivel annyira összetudott forni, hogy annak öröméből, bánatából, megpróbáltatásaiból mindenkor kivehette a maga részét.

A tanulóifjúság zömét pedig mindenkor azok alkották, akik a magyar nyelv elsajátítása kedvéért messze vidékről sereglettek ide. A piaristák itt tartózkodásának első évtizedében sokan jönnek a Temesközből és Bácskából, később pedig a Felvidékről. A legmagasabban fekvő Árvából is majdnem minden évben találkozunk Kecskeméten tanulókkal több, mint egy századon keresztül, ékes bizonyosságául a kecskeméti piaristák hervadhatatlan kulturmunkájának.

De nem csupán a magyar nyelv elsajátítása, hanem a piaristák tanulmányi rendszere is ide csalogatta a tanulni vágyó ifjúságot. A szabad tanítás eme korszakában, amikor a tanár maga választhatta meg a tantárgyat és módszert, amit és ahogyan elő akart adni, a piaristák nem ragaszkodtak egy meg nem változtatható tanulmányi rendszerhez, hanem a kor követelményeinek megfelelően rendszerüket módosították s az általános európai szellemi vívmányokat okkal-móddal érvényesítették. A külföldi egyetemeken járt piaristák ugyanis tapasztalataikat, ismereteiket tanítási eljárásukban itthon is alkalmazták. Cörver János rendfőnök „Methodus“-át, melyben többek között a magyar nyelv kötelező tanítását rendeli el, 1758-tól kezdve Kecskeméten is alkalmazták. Ebben az évben — a „Methodus“ megjelenése után egy évre — a négy alsó osztály növendékei a rendfőnök által előírt módon végzik munkájukat. A magyar történelemből 1757-ben nyilvános vizsgát tartottak s anyagát a keresztény magyar királyok történetéből vették. Színdarabjaikban is gyakran magyar történelmi tárgyú eseményekkel foglalkoztak, ami ezeknek az eseményeknek iskolai tárgyalását tételezi fel. Az aritmetikát pedig az első

sikertelen kísérlet után újra bevezették s a „Ratio educationis“ megjelenéseig majd minden évben találunk több-kevesebb arithmetistát, akik ezt a tanfolyamot látogatták.

Eredeti rendeltetésünknek megfelelően a piaristák nem hanyagolták el a kecskeméti népnevelés munkáját sem. S bár a gimnáziumi tanulók időnkénti nagy száma — gyakran 400-on felül — s a tanerők hiánya — csupán 2—3 tanár tanított — óriási terhet rótt vállaikra, a szegény elemi iskolások tanításával is foglalkoztak. Ismeretes, hogy Kecskeméten való letelepedésük idején magukra vállalták az elemisták tanítását, de már 1736-ban Palásthy Dénes Szent Ferenc-rendi guardián ezeket visszakövetelte. Demka Sándor azonban hivatkozott arra, hogy a piarista rendnek van alkotmánya, melyet V. Pál pápa erősített meg s ez ünnepélyes fogadalommal kötelezi a rend tagjait a szegény gyermekeknek az elemi iskolákban való tanítására s ezért azokat az alkotmány és fogadalom sérelme nélkül vissza nem bocsáthatja. A guardián ebbe bele is nyugodott, mivel a polgárok kijelentették, hogy gyermekeiket az iskolából kivesszik és gazdasági munkára fogják, ha a piaristák nem taníthatják őket.

Ezt az ellentétet sikerült barátságosan elintézni, de már az úrnapi körmenet rendjének megállapításánál a váci püspökségnek kellett döntenie. Vetélkedés támadt ugyanis a diákok és mesterlegények között a körmenetben való részvétel sorrendje miatt, vajjon az ifjúság vagy mesterlegények haladjanak-e az Oltáriszentséget vivő pap előtt. Ezt a kérdést rendszerint a körmeneten akarták eldönteni, amiből láрма, feleselgetés, zavar keletkezett. A váci püspökség végül is úgy rendelkezett, hogy a tanuló ifjúságot illesse az első hely.

A szegény tanulók segélyezésére is nagy gondot fordítottak. Erre szolgáltak részben Koháry 6277 forint 83 krajcáros alapítványa, amelynek kamataiból az igazgató évenként ruhaneműeket szerzett számukra, részben pedig kegyes adományokból, amelyeket a szegény tanulók pénztárában kezeltek vagy gyümölcsözőleg ingatlanba fektettek. Demka házfőnök pl. a szegény tanulók otthona részére a templom szomszédságában megveszi a Sárközy-féle telket, a ház kertjében pedig malmot épít és annak jövedelméből évenként 20 forintot fizet a szegény tanulók pénztárába.

Ezek a gyér adatok is elegendő bizonyossággal szolgálhatnak, hogy a piaristák a rájuk bízott ifjúságról letelepedésüktől fogva atyailag gondoskodtak. Művelték lelkét, szellemét nem merev formák, hanem az élet követelményei szerint. A kor emberei voltak ők is és egyik-másik dologban alkalmazkodtak az akkori szokásos jezsuita tanítási rendszerhez, de elsősorban a rend főnökeinek időszerű rendelkezéseihez tartották magukat. Különben minden tanár teljesen kifejthette egyéniségét és tehetségeit s ebben őket semmi sem akadályozta. Csendes, de szívós munkájuknak eredményeit ennek is köszönhatték.

## II.

A XVIII. század folyamán a piaristák törekvése arra irányult, hogy a formális képzés bilincseitől a lehetőség szerint szabaduljanak. Már az előbbi korszakban eltérnek a megszokott jezsuita módszertől és mind több és több önállóságot visznek bele a tanár és tanítvány munkájába egyaráni. A tanügy terén végzett módosításaik, amelyeket generálisaik

és rendfőnökeik utasítására intézeteikbe bevezetnek, fejlődésre képes iskola-típus megalkotására vezettek. Ebből az iskolatípusból az újra való átmenet már csak azért sem volt nehéz, mivel a piaristák részben már tanították a „Ratio educationis“-ba felvett és 1777/78-ik tanévben bevezetett tantárgyak egy részét.

A tanügy országos rendezése, melyet Mária Terézia az 1777-ben kiadott „Ratio educationis“-a foganatosított, a piarista iskolákban minden újdonsága mellett sem okozott nagyobb nehézségeket. Amint a tanügyet szabályozó rendelet megjelenik, készséggel vállalkoznak annak gyakorlati megvalósítására.

A kecskeméti piarista gimnázium az új tanulmányi rendszer megjelenése előtt Vörös Antal főigazgatónak 1776 október 24-én Székesfehérvárott kelt köriratában üdvözölhette a tanügy újjászületésének első fecskéjét. A főigazgató ebben közli az igazgató jogköréről szóló helytartótenácsi rendeletet s egyben tudatja, hogy a kecskeméti piarista gimnáziumot az ő igazgatása alatt álló budai tankerületbe osztották be.

Koretz Orbán, kit a rendfőnök első direktorként az intézet élére állított, válaszában a főigazgatónak mindenekelőtt köszönetét fejezi ki, hogy Mária Teréziának igazgatói minőségében való megerősítésére ajánlani szives volt. Majd annak a kézségének ad kifejezést, hogy a tankerületi királyi főigazgató rendelkezéseinek erejétől telhetően hajlandó pontosan eleget tenni.

Ezzel a hivatalos levélváltással kezdődik meg Koretz Orbánnak a kecskeméti gimnázium átszervezésére irányuló gondos munkássága, amelyet 13 évig tartó igazgatósága alatt végre is hajtott.

Első teendője volt a „Ratio educationis“ és az 1777 szeptember végén Pesten tartott főigazgatói és igazgatói értekezlet rendelkezése értelmében az iskola épületében szükséges változtatásokat végrehajtani. Az új tanulmányi rend ugyanis 5 osztályban állapítja meg a gimnáziumi tanfolyam tagozódását. A két felső osztályt a humanisták, a 3 alsót pedig a grammatisták csoportja alkotja. E felosztásnak megfelelően, miután az egyes osztályokat külön tanárnak elkülönített termekben kellett tanítani, az igazgató fedezet hiányában a saját pénzéből az eddig négy teremből álló iskolát ötre osztotta s a szükséges bútorzattal berendezte.

Az iskolai év november 1-én kezdődött. Ezt a dátumot azonban Kecskeméten nem lehetett megtartani, mivel régi szokás szerint, az ifjúság csak szent Imre (november 5.) napja után jelent meg pontosan az iskolában. Az ünnepélyes „Veni Sancte“-t tehát mindig későbbre halasztották. 1777-ben ez november 11-én volt s lefolyását a gimnázium jegyzőkönyve a következőképen adja elő: Ezen a napon megjelent Erdélyi Antal apát úr, a helybeli plébános káplánjaival, nemkülönben bírák uraimék a tanácsnokokkal s a város nemes és nemzetes uraival s dobok pergése és kürtök harsogása között a gimnáziumba mentünk. Ott Gábrits István senior tanár választékos beszédet mondott. Dicsőítette a királynőnek alattvalói és a tudományok előmozdítása iránt érzett anyai szeretetét s az ifjúságot a tanulmányokban való elmélyedésre buzdította. A beszédet nagy lelki gyönyörűséggel hallgattuk és a végén megtapsoltuk. Ezután megtekintettük az egyes osztályokat, ott a tanulókkal együtt ájtatosan imádkoztunk, majd pedig az Úr segítségül hívására mindnyájan szerényen a templomba mentünk. A misén, amelyet az apát pontifikált, nemcsak katolikusok, hanem reformátusok is részt vettek. Az istentisztelet végén az igazgató az intézet iránt való további érdeklődésre hívta fel a közönséget.

Ezzel megkezdődött a rendes tanítás s a hivatalos szünnapok kivételével augusztus végéig, illetőleg a vizsgálatokkal együtt szeptember közepéig tartott. A tanév két félévre oszlott. Nyáron délelőtt  $\frac{1}{2}$ 7-től 9-ig, délután  $\frac{1}{2}$ 3-tól 5-ig tartott. Télen  $\frac{1}{2}$ 8-tól 10-ig, délután  $\frac{1}{2}$ 2-től 4-ig voltak beosztva az egyes leckeórák. A rendkívüli tárgyakat a kecskeméti gimnáziumban délután 5 óra után tanították. Csütörtökön rendes heti szünetnap volt.

A multhoz képest a tantárgyak egész tömege zúdult az iskolára. A grammatikai osztályokban vallástant, bibliai történetet, latin nyelvet, magyar nyelvet, Magyarország és a szomszédos országok földrajzát, magyar történelmet, számtant, természetrajzot, németet rendes tárgyként, a görög nyelvet, a geometriát, természetjogot és a magyar szokásjogot, mint rendkívüli tanulmányokat tanították. A két utóbbi tárgyra vonatkozólag, amely a humanitási osztályokban is előfordul, az egyes intézeteknél tapasztalt túlzásokkal szemben hangsúlyozza a főigazgató, hogy a gimnáziumban nem cél ezeknek a tanulmányoknak teljes kimerítése, hanem csupán előkészítő jellege lehet a felsőbb iskolai ismeretek megszerzéséhez. Különösen a humanitási osztályok szolgálják ezt az előkészítő munkát. Ennek megfelelően a tantárgyak száma is bővült. Rendes tárgyként szerepelnek tehát a vallásan, helyesírás, szépírás, gyorsírás, latin statisztika, római régiségtan és mythologia, gondolkodástan, Magyarország és Ausztria története, egyetemes földrajz, természetrajz, számtan és könyvvitel, német nyelv; rendkívüli tantárgyak: görög, kísérleti természettan, újságolvasás, verselés, nyilvános szavalás és hazai nyelvek tanulása.

A „Ratio educationis” szellemében folyik a tanítás kecskeméti gimnáziumunkban az 1777/78. tanévtől kezdődőleg. Miután a piaristák a gimnáziumra előkészítő osztályt továbbra is fenntartották, mindenkor 6 tanárt foglalkoztattak. A tanárok dicséretes törekvéssel buzgólkodtak az új tanulmányi rendszer gyakorlati megvalósításán. Nem rajtuk múltott, ha különösen a könyv és az új tanterv által előírt iskolaszerek hiánya miatt apróbb nehézségekkel kellett megküzdeniök. Vörös Antal főigazgató jóindulata azonban ezen a bajon azzal segített, hogy a királynőtől az intézet részére 100 forint egyszeri segélyt eszközölt ki. Koretz Orbán igazgató elszámolás kötelezettsége mellett ezt az összeget könyvek és földrajzi szerek beszerzésére fordította. Csupán a fizikai eszközök hiánya volt az oka annak, hogy a kísérleti természettant, mint rendkívüli tárgyat egy ideig nem adhatták elő. A diákok tankönyveiket megjelenésük alkalmával tanáraik buzdítására azonnal megszerezték, a szegényebbek pedig jószívű kecskeméti polgárok adakozásaiból jutottak könyvekhez.

A rendtartás előírásaihoz az igazgató és a tanári kar a legponosabban ragaszkodott. Az igazgató sűrűn tart tanári értekezleteket. Ezen a legaprólékosabban tárgyalják meg az oktatás, nevelés és iskolai fegyelem körébe vágó kérdéseket. Az igazgató nemcsak a „Ratio educationis” utasítására, hanem a piarista rend alkotmányában előírt rendelkezések szerint is havonként látogatja az egyes osztályokat, meghallgatja a tanárok előadásait, kérdezi a tanulókat, a szorgalmasakat megdicséri, a hanyagokat korholja, a tehetségtelen tanulókat az intézetből eltávolítja. Látogatásai alkalmával tapasztalt előnyökről vagy hiányokról a tanári értekezleteken s a főigazgatóhoz küldött jelentéseiben számol be. Az értekezletti jegyzőkönyvekben és jelentésekben megörökíti azoknak a tanulóknak a neveit, akik szorgalmukkal és odaadó törekvésükkel az igazgató és a tanári kar dicséretére érdemeseknek mutatkoztak.

A félévi és évvégi vizsgálatokat mindenkor nagy hallgatóság előtt ünnepélyes keretek között tartották meg. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a tanulók biztos tudásukról pontos és gyors feleleteikkel győzték meg a hallgatóságot. Mindazonáltal ezek a vizsgálatok nem voltak csupán a tanár munkájának fitogtatására szánva, mivel a hallgatóság bármelyik tagjának szabadságában állott kérdéseket feladni s a tanulók készült-ségéről ilyenformán meggyőződni. A kecskemétiak minden vizsgálaton éltek is ezzel a szabadsággal.

A főigazgató hivatalos látogatásai alkalmával szerzett tapasztalatokat a tanárok és tanulók munkájáról. Az első főigazgatói látogatás 1777. április 30-án volt. Vörös Antal végighallgatta a tanárok előadásait, a tanulók feleleteit, majd személyesen vizsgáztatta őket. Tapasztalatairól meglege-déssel nyilatkozott. Örömeire szolgált a nagyszámú, erkölcsös tanuló-seregnek a tanulmányokban való dicséretes előrehaladása s ígéretet tett, hogy az iskola eredményes munkáját mások buzdítására a bécsi ujságban köztudomásul adja. Hivatalos látogatása után az ifjúság Daphnis című eklogát adta elő tiszteletére a rendház ebédlőjében hamarosan felállított színpadon.

1778. június 16-án Molnár János szombathelyi kanonok, a Bánátban időközben politikai megbízásokat teljesítő Vörös Antal főigazgató helyettese látogatja meg gimnáziumunkat. A látottak és hallottak felett szintén meg-elegedését fejezte ki s távozásakor szünnapot adott, amelyet az ifjúság tanáraik vezetésével a talfái erdőben töltöttek el, ahová játék céljából — melyet az új tanulmányi rend is előírt — gyakran tettek kirándulásokat.

A következő év május 29-én ismét nagy ünnepe volt az intézetnek. Ürményi József, a „Ratio educationis“ egyik alkotója időzött Kecskemé-ten, hogy személyesen győződjék meg az új tanulmányi rendszer végre-hajtásáról. Kecskemét minden vezetőembere ott volt kíséretében, amikor a gimnáziumban megjelent. Érkezése váratlanul, délután 1 óra körül történt. Ürményi titkára azonnal értesíti a tanári kart főnöke iskolalátoga-tási szándékáról, amely az igazgató távollétében — Szegváron rokonait látogatta — üdvözlésére sietett. A délutáni előadásokra összegyűlt ifjúsá-got nagy sebbel-lobbal tudták csak előkészíteni az előkelő vendég méltó fogadására. Ürményi rögtön meglátogatta az egyes osztályokat, a tanuló-kat az eddig előadott anyagból először maga kérdezte, majd a tanárok-kal kérdeztette. Különös meglepedéssel tapasztalta a humanisták és a harmadik osztályú grammatisták dicséretes előrehaladását s ezért jutal-mul Mária Terézia királynő nevében a tanárokat egy-egy arannyal ajándékozta meg.

Buzgó munkásságuknak a legfelsőbb helyről történt jutalmazása valóban váratlanul érte a szerény piaristákat, mikor kötelességeik teljesí-téséért sohasem vágyódtak más jutalomra, mint a nyugodt lelkiismeretre s tanítványaik szerető vonzódására. Tanítványaiknak szentelték minden-kor már fogadalmaiknál fogva is egész életüket, azoknak erkölcsi és szellemi kiművelésében találták legnagyobb örömeiket. Hogy sikeres mű-ködésüknek külső elismerésében a felsőbb hatóságok sem fukarkodtak, csak nagyobb munkásságra sarkalta őket.

De nem maradtak hátra a gyermeki lelkek vallásos nevelésében sem. Az intézet nagylelkű alapítójának, Koháry Istvánnak az ifjúság er-kölcsös nevelését célzó szándékát vállalt kötelezettségeikhez pontosan ragaszkodva valósították meg. Nemcsak az iskolában, hanem a már rég-óta fennálló Mária-társulatban is — jegyzőkönyveink gyakran Oratorium



néven említik — felhasználják az erkölcsös nevelés minden eszközét. Mária Terézia intenciójának megfelelően, amely a közoktatást vallásos alapokra helyezi, piaristáink buzgó munkálkodást fejtenek ki. Az ifjúsággal havonként végzik a szent gyónást és áldozást, nagyböjti időben három napos szentgyakorlatokat tartanak, a Mária-társulat tagjai pedig minden Mária-ünnepen megújítják fogadalmaikat és végzik nyilvános ájtatosságait. A farsang három utolsó napján meghonosítják a Szentségimádás szép szokását. A katolikus hívek oly tömegben jelennek meg ezeken a napokon a piaristák templomában a diákság ájtatosságain, hogy a plébánia a példán felbuzdulva a tanulóifjúság bevonásával igyekezik ezt az üdvös szokást a saját templomában is meghonosítani. Az ifjúságnak a Szentségimádás rendjén való elfoglaltságára való hivatkozással azonban az igazgató az apátplébános kérelmét nem teljesítheti s azért ott ez az ájtatosság egyelőre el is marad. A diákság azonban megünnepelte szent István király napját, mint a tankerület védőszentjének ünnepét.

A gondos diákpasztorációnak meg is volt az eredménye. Fegyelem; rend volt az iskolában. Nagyobb kihágás II. József koráig csak két esetben fordult elő. Az egyik eset korcsmázásban, a másik verekedésben nyilvánult. Ennek okát az igazgató abban látta, hogy ezek a meg gondolatlan ifjak olyan intézetekből jöttek ide, ahol szabadabban élhettek s rossz szokásukról lemondani egyhamar nem tudtak. A nyilvános megkövetés, az elszenvedett hat botütés és az előadásoknak néhány napon át térdenállva hallgatása gyógyító hatású eszközöknek bizonyultak s az eltévelyedett tanulók jó útra tértek. A szeretettel párosult atyai szigorúság és javítási szándék a tanulóifjúságban megtermette a maga gyümölcseit s a rend főnöksége részéről is az iskola jó vezetése a legteljesebb méltánylásban részesült, az intézet hírnevét pedig csak növelte.

A rend kormánya pedig, hogy a kecskeméti állapotokkal való megelégedésének kifejezést adjon, 1873-ban a rendi növendékek részére a filozófiai tanfolyamot ismét bevezette. Tartós ittmaradásra azonban most sem számíthatott, mivel II. József rendelete következtében a szerzetes rendek theologiai és filozófiai tanfolyamokat nem tarthattak. A következő évben tehát a kecskeméti filozófiai hallgatók már Pesten folytatták megkezdett tanulmányaikat.

II. József más erőszakos rendeleteinek hatása meg iskolánkban vitt véghez óriási rombolást. Amint 1784-ben a német nyelv intenzivebb tanítását követeli, a tanulók száma a megelőző évek lassúbb hanyatlásához képest egyszerre 100 százalékos esést mutat. Az öt osztályba mindössze nyolcvanegy tanuló járt. Kétségen kívül az elrendelt 6 váltóforintos havi tandíj behozatala is hozzájárult az iskola hanyatlásához, amelyet a legtöbb tanuló nem tudott megfizetni, mégis II. Józsefnek nemzetiségünket mélyen sértő nyelvrendelete ellen megindult visszahatásnak kell tulajdonítanunk, hogy 1787-ben megnyílt iskolai évben intézetünkbe csupán 26 tanuló jelentkezett. A magyar nyelvnek ebben az évben való száműzetése a magyar ifjúságnak az iskolából való kiűzését jelentette. A két humanista osztályt már meg sem nyithatták. A anyakönyv ugyan tanárhiányt emleget, de a következő évben megnyílt első humanista osztályt csak négy tanuló látogatta, 1789/90-ben pedig teljes tanári létszám mellett ugyancsak 26 tanulóval végezték be a tanévet. II. József halála esztendejében 1790/91-iki tanévben, amikor a tanulók létszáma 37-re emelkedett, mégis a második grammatikai osztályba beiratkozott Rietl József egyetlen tanulót egész évben Horváth Ferdinánd tanította.

Ismeretes, hogy II. József a piarista rendet, mint kizárólag tanítással foglalkozó szerzetes testületet nem oszlatta fel, de törvénytelen intézkedéseivel létfeltételében támadta meg. Magasztos hivatását a magyar ifjúság nevelését, a magyar szellem lenyűgözése miatt Kecskeméten be nem tölthette s így az élet forrásának elvonásával a lassú kimúlás veszedelmével fenyegette. A kecskeméti gimnázium különösen megérezte II. József erőszakos németesítő törekvéseit, mert még II. József halála után is, bár a tandíjat és a német nyelvű tanítást eltörölték, csak nagynehezen tud lélekzethez jutni. A nemzet önbizalmának erősödésével tér csak ismét vissza az ifjúság intézetünkbe, de éveknak kell így is elmúlniok, míg az üres iskola újra benépesül. Pedig a piaristák minden igyekezetükkel rajta vannak, hogy az iskolaépületet rendbehozzák és a szükségesekkel ismét felszereljk. A kecskeméti és vidéki ifjúság azonban csak akkor látogatja az intézetet nagyobb számban, amikor a magyar nyelv tanítását 1896-ban e rendelik s a közpályán való működéshez elengedhetetlen feltételként követelik meg. A Mária Terézia-féle tanulmányi rendszer — amelyhez II. József halála után visszatértek — németesítő céljaival így háttérbe szorult, elavult s Ferenc uralkodása alatt helyt kellett engednie a közelmúlt tapasztalait is számbavevő új tanulmányi rendszernek.

### III.

II. József a nemzeti multat, hagyományokat, a magyar nép faji jellemvonásait öldöklő politikája és összmonarchiai eszméje halálos ágán összeomlott s temetésre várt. A nemzet halotti tort ült felette és kitörő örömmel hantolta el. De az a tiz esztendő, amely alatt József intézkedései érvényben voltak, nem vonult el rajta nyomtalanul. A zivatar elmúlt, de a sötét, vészes felhők újból megjelentek a haza határán. Az erőszakos francia forradalom esztelen tévelygései kijózanították a politikailag mindig bölcs magyar nemzetet abból, hogy forradalmi úton vivjon ki a szabadság nevében olyan előnyöket, amelyeknek épen a szabadság adja meg az árát. Pedig épen II. Lipót uralkodása alatt voltak olyan jelenségek, amelyek a József-féle rendszer ellen érzett gyűlöletet az ország egész alkotmányos életét átalakító törekvésekkel kapcsolták össze. Az udvar ellenállása és a francia forradalom tanulságai azonban a mérzékelt haladást javasolták, a forradalom nyomán keletkezett nagy felfordulás pedig a reformok elaltatását eredményezték. Egyedül a magyar nyelv ügye érdekli a nemzetet s ez is hosszú ideig inkább csak azért, hogy a németesítő törekvéseknek épen az iskolákban vessen gátat a magyar nyelvnek, mint rendes tárgynak bevezetésével. 1796-tól tehát szakadatlanul érvényesül a magyar nyelv az iskolai tanításban, míg az állami életben is minden vonalon el nem foglalta megillető helyét.

A kecskeméti piarista gimnáziumban a magyar nyelv tanítását rendeletszerűen azonnal bevezették s az 1806-ban Ferenc király által kiadott „Nova ratio” rendelkezései szerint tanították. Ez az új tanulmányi rendszer a régi „Ratio educationis” módosított kiadása, amely a kecskeméti intézetet nagygimnáziummá fejlesztette. A „Nova ratio” ugyanis két-féle típust állapít meg: a 4 osztályú algimnáziumot és a 6 osztályú nagygimnáziumot. A Mária Terézia-féle beosztás tehát csak annyiban változik, hogy a harmadik elemi osztályt a gimnáziumhoz csatolják és negyedik grammatikai osztálynak nevezik s a nagygimnáziumokban a szónoklattant

és költészettant felcserélik. Amaz, mit a mai beosztás is megtartott, az ötödik, emez pedig a hatodik osztályba került.

Az egyes tantárgyak a következőképen oszlottak meg: a grammatikai osztályokban: vallástan, latin nyelv, földrajz, Magyarország történelme 1792-ig, számtan; a két felső osztályban az alsó osztály anyagának ismétlése mellett erkölcsstan, a retorika (gondolkodástannal, régiség-tannal és görög mythológiával), a poétika, az öt világrész földrajza, történelem, természetrajz (ember- és állattan, növény- és állattan), mennyiségtan (gyakorlati példákkal) helyes-, szép- és gyorsírás. Az alsó osztályokban a tanítás nyelve magyar, a felsőbbekben 1844-ig a latin, ez évtől kezdve pedig az egész gimnáziumban a magyar.

A kecskeméti piaristák már 1806/7-ben hat osztályban tanítanak 280 növendéket, amely szám az elmúlt évhez képest 95 főnyi szaporulatot mutat. A tanulók között találjuk a magyar drámairodalom örök büszkeségét Katona Józsefet is, aki két és fél éven át volt intézetünk növendéke s gimnáziumi tanulmányait 1807-ben itt végezte be.

A piaristák egyébként teljesen alkalmazkodtak az új tanulmányi rendszerhez. A tanulók erkölcsi nevelésében természetesen legelőször a katolikus vallási alapra helyezkedtek s a II. József által inaugurált szabados szellemet — mely intézetünkben különben sem harapódzott el — ismét a kipróbált, egyedül célravezető vallás-erkölcsi forrásokhoz vezették vissza. A „Nova ratio” ebben rendezettségűen is segítségükre volt, mivel a vallás-gyakorlatok pontos megkövetelése mellett a korcsmák, színházak, táncmulatságok látogatását szigorúan eltiltották. Kihágásokért nemcsak a diákot, hanem a vendéglők és színházak tulajdonosait is büntették, ha tanulót tudatosan megtűrték helyiségekben.

A kecskeméti piaristák gyakorlatilag is gondoskodtak arról, hogy az ifjúságot nemesebb szórakozásokkal kössék le, amelyek finomabbak s lelkibb élvezeteket nyújtanak a művelődni vágyó tanulóknak. Régi idő óta erre legalkalmasabb eszköznek bizonyult az ének és zene tanítása. Az éneket, mint az istentisztelet áhítatát emelő eszközt iskolánkban kezdetől fogva művelték, a művészi zenét pedig 1745-ben vezették be s 1782-ig fenn is tartották. Ekkor azonban az orgona oly rozott állapotba került, hogy hangszerül többé alkalmazható nem volt, ezért a zenekar is feloszlott. Eredetére vonatkozólag a következő feljegyzést találtuk. Régi szokás volt a piaristáknál, hogy a templomtorony alatt lévő kápolnában minden szombat reggel 7 órakor szentmisét mondtak, amelynek tartama alatt négy változatú kis orgonával kísérték a magyar nyelven írt énekeket és a lorettói litániát. Később a misemondást a kápolnában abbahagyták s az orgona a kórusra került, ahol nagyobb ünnepeken zenekar kíséretében énekeket adtak elő. Az orgona 1782-ben azonban egész hasznavehetetlenné lett s ezért új orgonáról kellett gondoskodni. Mivel semmiféle alap erre a célra rendelkezésül nem szolgált, Csulik Alajos noviciusmester 1806-ban a canonica visitatio alkalmával Egerváry Ignác rendfőnöktől patronusok szerzésére felhatalmazást kért és kapott. Fáradhatatlan munkájának meg is volt az eredménye. Rövid egy hónap leforgása alatt már annyi pénz állott a rendelkezésére, hogy Kummer Emil mezőtúri orgonaépítővel szerződést is köthetett, aki 1808. nagybőjt utolsó hetében az orgonát fel is állította.

Csulik Alajos az orgona felállítása után újjászervezte a zenekart is. A régi, majdnem 100 éves hangszer helyett Pestről újakat hozatott, új kottákat szerzett be s mikor már így mindent felszerelt, Trencsénből és

Privigyéről zenészeket kért. Jött is 7—8 diák, akik számára Lippai József igazgató szállásról és élelelről gondoskodott egyes családoknál. Muzsikusaink zenetanítással foglalkoztak s így tanulmányaikat folytathatták és ruházkozásukra is elegendő jutott. Sikeres működésükkel annyira megnyerték a kecskemétiakat, hogy szinte versenyezve siettek segítségükre és a zeneszertár felszerelésére. Hírük messze vidékre elterjedt. Félegyházán 1807 Gyümölcsoltó-Boldogasszony ünnepén teljesített játékokat 100 forinton felül jutalmazták, Csongrádról pedig a nyár folyamán 20 forinttal tértek vissza. A kecskemétiak sem maradhattak ezek mögött. A Czollner, Fekete, Tassi, Muslai, Banó, Demeter, Faragó, Kováts, Dékány, Csertő, Gömöri, Csorba, Szabó, Katona, Végh stb. családok zenekari felszerelésekre 1828 forint 55 krajcárt adtak. A vidéken Jászapáti, Jászlady 93 forint, a Felvidéken 119 forint, Tolcsván 41 forint, Félegyházán 156 forint, Csongrádon 86 forint, összesen 2323 forint 55 krajcárt, amelyből az orgona ára is kikerült s a zeneszertár sem szenvedett hiányt. Az anyagiakkal is elegendőképen rendelkező zenekar egészen a kilencvenes évek közepéig fennállott s az istentiszteletek alkalmával dicséretesen működött s napjainkban ismét ujjaszerveztetett.

Az áldozatrakész kecskemétiakra a katolikus tanügy az iskolaépület emelésében az új tanulmányrendszer életbeléptetésekor ugyancsak rászorult. A régi iskolaépület különféle javítgatások ellenére sem felelt meg többé rendeltetésének. Ezért már 1802-ben a templom délkeleti oldalán az új iskola számára kijelölték a helyet, de költség hiányában a munkát meg nem kezdhették. Pedig a 6 osztály elhelyezése a maig is meglévő u. n. „piarista konviktus“-ban (az Erdősi Imre- — régen Iskola utcában) csak a legnagyobb erőfeszítés mellett volt lehetséges. Mégis 30 évig kellett itt szoronganiok. Ez a három évtized azonban a legszívósabb munka jegyében folyt le. Már 1808-ban Ferenc király születésnapjának első megünneplése alkalmával Kiss Márton igazgató nagy hallgatóság előtt felemlítette az iskolaépítés szükségességét, majd Sándor András apát Szent-Háromság vasárnapján a piarista templomban mondott beszédében ismételen hatásosan fejtegette szent beszéde keretében ezt az égetően sürgős ügyet. Ebéd alkalmával, melyet az iskola érdekében előadott magyar eklogával fűszereztek, Kiss Márton igazgató felszólalására Fekete Sándor azonnal 30,000 téglát, Végh János, Demeter János és Sárosy János 10—10,000 darabot, Czollner Mihály 500 forintot ígért, amely másoktól felajánlott adományokkal együtt 1220 forintra egészült ki.

Ezek az adakozások a Szőke Gergely-féle hagyatékából 300 és özvegy Csertő Tamásné adományából 1809-ben 100 forinttal emelkedtek. A napoleoni háborúk azonban késleltették az építés megkezdését. 1815. február 21-én a piaristák kecskeméti iskolája megnyitásának száz éves jubileumán Cseh András félegyházi prépost lelkes szónoklatára Czollner Mihály ismét 500, Sántha Antal földiáki póstamester pedig 200 forintot ajánlott fel. Czollner Mihály hagyatékából 1820-ban az 1000 forintot ki is fizették.

Időközben a régi iskolaépületet kijavították s ideiglenesen használható állapotba hozták. 1825. április 30-án végre Dani Zsigmond 192,000 darab téglanyaggal rendelkezvén a hat osztály számára tágas termekből álló épület alapkövét letette és a munkát megkezdte. A kecskeméti polgárok főleg homokfuvarozással siettek a piaristák segítségére, de aratás idején maguk is el voltak foglalva s homok hiánya miatt az építkezés lassan haladt, végre 1827-ben abban maradt.

A megkezdett falak három hosszú éven keresztül meredeztek csonkán a levegőbe. A katolikus egyháztanács végre hosszas tárgyalások után 1830-ban a rendfőnökséggel végleges megállapodásra jutott. A piarista rend az építéshez 2000 forint segélyt ad, az egyháztanács magára vállalja az iskola fenntartási költségeit; az évenkénti meszelést, padok, kályhák, ajtók, ablakok javítását. Ennek fejében viszont Bolla Márton rendfőnök beleegyezik, hogy az iskola számára adott minden hagyaték, alapítvány, adomány az egyház pénztárába folyjon, de mégis az ily hagyományok és azoknak mennyisége a helybeli kollégium (rendház) rektorának, ezáltal pedig a szerzet provinciálisának bejelentessenek. A kollégium vagy templom részére tett bárminemű adományra azonban az egyháztanács igényt nem tarthat.

Létre jöven az egyezés, 1830-ban javított tervek szerint újból megindult a munka, amelynek felügyeletére Simonyi János városi tanácsnok és Elszánt ügyvéd igen szívesen vállalkoztak. Simonyi János buzgóságának, aki házról házra járt s a polgárokat áldozatkészségre serkentette, meg is volt a kívánt sikere. 1832-ben az épület elkészült s május 24-én Cserbay Lipót igazgató meg is nyitotta. Az iskola kapuja fölé helyezett vörös márványtábla 93 év óta hirdeti, hogy az épület a tudományoknak csendes, de eredményeiben annál becsebb hajléka, ahol Kecskemét katolikus társadalmának neves férfiai, a tudomány jeles művelői s a magyar közélet és nevelésügy számos tényező alakja nyerte magasabb műveltségének alapjait.

A békés években a gimnázium fokozottabb mértékben felelt meg hivatásának. Régi dicsősége tért vissza, annak minden örömeivel, boldogságával, mert ismét betölthette azt a szerepkört, amely a múltban a magyarosítás terén hervadhatatlan érdemeket szerzett az iskolának. A múlt század negyvenes éveiben a tót ajkú tanulók ismét tömegesen keresik fel intézetünket, akikben tanáraik a magyar nyelv szeretetét annyira felszítják, hogy azt a lehető leggyorsabban elsajátítsák. Pedig csak tótul tudnak beszélni, mikor az intézet kapuit átlépik, de azután oly hévvel tanulják a magyar nyelvet, hogy tanáraiknak csupa gyönyörűségül szolgál.

Őket is lelkesíti a magyar nyelvnek az iskolában való mind nagyobb és nagyobb térfoglalása. Örömk pedig szinte nem ismert határt, mikor 1841-ben főigazgatói rendelet érkezik, amely a latin auktoroknak, a történelemnek, földrajznak és számtannak az egész gimnáziumban magyar nyelven való tanítására utasítja a tanári kart. Ez a rendelet a piaristák lelkesedését a legmagasabb fokra emeli úgy, hogy ezután — jegyzi meg a ház történetírója — vigabban mennek az iskolába s örömmel térnek onnan vissza. A következő évben buzgóságuk meg egészen elragadta őket. Az első tanári ülésen elhatározták, hogy ezután mindent magyar nyelven tanítanak, még a latin nyelv szabályait is anélkül, hogy a gyermekeknek erre alkalmas tankönyvük lett volna. Megkezdtek tehát az egész iskolában a magyar nyelvű tanítást, de nem sokáig folytathatták, mert a főigazgató utasította őket, hogy az előírt módon tanítsanak, míg más rendelkezés nem érkezik. 1844-ben végre a nyelv is elfoglalta méltó helyét s ettől kezdve a piaristák törvényes alapon magyarul taníthattak egész gimnáziumukban. Lelkesedéssel folytathatták tehát munkájukat, addig, míg az 1848/49. év eseményei azt meg nem zavarták.

A szabadságharcban a kecskeméti noviciusok is résztvettek sorozás alapján. A noviciátus így kiürült s Kecskeméten azóta megszűnt. Az itt maradt tanárok is különféle zaklatásokat voltak kénytelenek eltűrni az

átvonuló osztrák seregek részéről, 1849. június végén pedig Haynau otthonukból űzte ki őket. Haynau ugyanis minden nagyobb épületet kórház céljaira foglalt le s megizentette a piaristáknak, hogy házukat és iskolájukat egy óra leforgása alatt ürítsék ki. A megijedt piaristák Gruber Józsefet és Pallos Józsefet küldötték a plébánián elszállásolt fővezérhez és kérték, hogy a kihurcolkodásra hosszabb időt engedjen. Haynau hajlandónak is mutatkozott és a kiürítésre és a szobáknak 100 sebesült katona részére való előkészítésére 3 óra időt engedélyezett. A piaristák tehát elhagyták otthonukat s polgárházakba széledve 2 évig és 2 hónapig nem térhettek vissza lakásaikba. A katonai elszállásolások miatt így is többször kellett lakásaikat változtatniok. Végre 1851. szeptember 22-én ismét elfoglalhatták otthonukat.

Az iskolát még 1849. szeptemberében visszaadták rendeltetésének és október elején megkezdhatték a tanítást az új tanulmányi rendszer, az „Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich“ alapján, melyet az önkényuralom Magyarországra is rákényszerített. A magyar nemzet önállóságával együtt nemzeti tanügyét is elvesztette.

#### IV.

A szabadságharcot követő osztrák megtorlás, Haynau kegyetlenkedései megdermesztették a nemzetet. Elhallgatott minden, csak az osztrák katonák gögös kardcsörtetése zavarta a nemzet gyászának síri csendjét. Az önkényuralom győzelme teljes volt: mindenki engedelmeskedett, de mindenki megvetést is hordott szívében a győzők iránt. Hiába kedvez Bach Sándor az országnak az anyagi jólét előmozdítását célzó intézkedésével, a sziveket megnyerni még sem tudja. A kecskeméti hölgyek osztrák katonatiszteteket nem engednek maguknak bemutatni, a diákok parancszoóra nem hordanak ugyan pörge kalapokat, de divatból kiment s már tyúkültetésre használt köcsögkalapokban tűntetnek a megyefőnök előtt. Az osztrák önkényuralomra a magyar passzív ellenállással felelt, amely végre is legyőzte amazt.

A kecskeméti piarista gimnázium is átment mindazokon a fázisokon, amelyeken a nemzet társadalma a haza ügyének vélt szolgálni. A piaristák az 1850/51-ik tanévben bevezették az „Entwurfot“ és szó nélkül túrték, hogy iskolájuk 4 osztályú algimnáziummá alakuljon át. Végrehajtották az új tanulmányi rendszer utasításait, de nem rajongtak értök. Az időre bízták életrevalóságának eldöntését. Az új tanulmányi rendszer, bár kétségtelenül jelentős haladást mutat a multakhoz képest, mégis németesítő iránya miatt hidegen hagyta a piaristákat. Ami lelkesíteni tudja őket, arról így ír a gimnázium jegyzője: „Mindamellettt örvendetes tünemény, mikép hordják a munkás kezek a nemzet szellemi nagysága épületéhez minden részről a szükséges anyagot oly épületté emelni, melyről a nemzet életrevalósága és szellemi nagyságának fénye valaha messze sugározzék.”

Ilyen gondolkodás mellett teljesítik kötelességeiket az új keretek között is a magyarság érdekében. Mert ismét visszatért a II. József-féle rendszer, amely a magyar nemzetet nemcsak alkotmányos függetlenségében tette tönkre, hanem nemzetiségében s nyelvében is a sír szélére akarta juttatni. Thun Leo rendszere az alapoknál, az iskoláknál támadja meg legjobban a magyarságot. Az „Entwurf“ szellemében több ismeretet

nyújt ugyan a tanulói fűségnek, de ezért nagy áldozatot: a magyar nyelvet követeli.

Rendszerében a vallástan, a nemzetek egyenjogósítása következményeképen az anyanyelv, a német, mint igen szükséges tantárgy, a latin, a III. osztálytól kezdve a görög, esztétika, irodalomtörténet, egyetemes és politikai földrajz (I. oszt.), természetrajz (I—V. oszt.), mennyiségtan (I—VII. oszt.), történelem (II—VIII. oszt.), természettan (III—VIII. oszt.) és bölcsészettan (VIII. oszt.) szerepelnek rendes tantárgyakként.

Az új rendszer előkészítéseképen már 1849-ben elsősorban a tanárokat veszik szigorúbb ellenőrzés alá. Lelkiismeretes felterjesztést kérnek mindazokról a tanárokról, akik a szükséges nyelveket nem beszélik vagy azok iránt ellenszenvvel viseltetnek. Szükséges nyelv pedig Magyarországon a német, azért erre kellő figyelmet fordítani minden tanárnak elsőrendű kötelessége.

Ezek után az 1850—51-ik tanévre a 4 osztályra lefokozott kecskeméti piarista gimnáziumba is bevezetik az „Entwurfot”. A tanítási nyelv magyar marad ugyan, de a felsőbb tanhatóságokhoz intézendő felterjesztéseket német vagy latin nyelven kell szerkeszteni. Fokozatos intézkedésekkel és ajánlgatásokkal végre 1856 dec. 20-án kelt rendelet a tanítás nyelvéről három év múlva a németet teszi kötelezővé. A siker érdekében addig is minden osztályban hetenkint 4 óra német mellett a történelem, földrajz, számtan és természetrajz tanítása közben német műszavakat kell a tanároknak előadásaikba szőniök. A birodalmi földrajzot 1758—59. év második felében már németül adták elő, a következő évben pedig az egyetemes történelmet is. Mikor azonban a három év letelt, az osztrák birodalmat ért csapások következtében a magyar nyelven való tanítás ismét jogaiba léphetett s a német elsajátítását ezután csak az általános műveltség szempontjából ajánlják.

Hasonló sorsban részesült az „Entwurf“-val bevezetett tandíjfizetés ügye is. Az új tanulmányi rendszer a kecskeméti piarista gimnáziumra is ráerőszakolja az évi 10 forint tandíjat és a 2 forint beiratási költséget, holott eddig a tanítás ingyenes volt. A tanulók megcsappant számára való tekintettel azonban a kath. egyháztanács az 1853/54. évben a tandíjat saját hatáskörében eltörölte, sőt a felvételi díjat a szegényebbeknek el is engedte. A kormány azonban 1857-ben elrendeli, hogy mindazon intézetek, amelyek államszegélyben részesültek, 8 forint tandíjat tartoznak minden tanuló után szedni s tandíjszedőnek Murányi István kecskeméti cs. kir. adótisztet nevezi ki.

Az egyháztanács ezt a rendeletet magára nézve sérelmesnek tartotta s mivel a kormány az intézetet semmiféle segélyben nem részesítette, utasította az igazgatót, hogy ezután is csupán 2 forintot szedjen. Reméli ugyanis, hogy a helytartótanács helyt ad az egyház felterjesztésének s nincs szándékában Kecskemét egyetlen katolikus intézetét tönkretíjtan.

Az egyháztanács kérvénye azonban nem hozta meg a várt eredményt s ezért az 1857/58. tanév második felében az újból megállapított 8 forintnyi tandíj felét az igazgató be is szedte. Ezen a rendelkezésen most az egyháztanács változtat. „Tudván, hogy a kecskemétiiek az ingyentanítást sem igen pártolják, elhatározta, hogy ez évben a tehetősebbektől a tandíjat maga — erre a célra megkért Horváth Döme úr által — fogja beszélni s a szegényekért folyamodni fog. Azokért pedig, kik talán fizethetnének, de a fizetés nagy terhökre esnék, az egyház pénztárából fogja megfizetni; úgy azonban, hogy a tanév végén levonván a gimnáziumra

fordított egész évi költséget, a fennmaradt összeget fogja Murányi kijelölt beszédő úrnak kézbesíteni.“

Végül is a tandíjkérdésben az egyháztanács győzedelmeskedett. 1863. október 6-án kelt helytartótanácsi leirat értelmében az egyház szabadon rendelkezik a tandíjjal, de az intézetnek időközben a tanulmányi alapból folyósított segélyezése megszűnik.

A német nyelv és a tandíj bevezetése, valamint az intézetnek algimnáziummá való lefokozása rengeteg kárt okozott. A nemrégben is népes gimnázium tanulóiinak száma annyira megfogyatkozott, hogy fenntartása is kérdésessé vált. Reáliskolává való átalakítását maga az igazgató, Demeter-Alajos pendítette meg még 1853-ban. November 3-án Haas Mihály iskola-tanácsos és felügyelő jelenlétében tartotta tanári értekezleten pedig már az átalakulás szükségességét hangoztatta. A kisgimnáziumi tanulmányokat — úgymond — nem méltányolják, mert a város lakossága egy kis töredéket leszámítva iparos és gazdálkodó s ezekre nézve a gimnáziumi tanulmányok idővesztetésnél nem eyebek. Mert ha sikerrel végzik is el itt tanulmányaikat, a költségek hiánya miatt felsőbb iskolákban nem folytathatják. A reáliskola ellenben gyakorlati pályára készít elő s így a kecskeméti gyermekek annak elvégzése után a polgári élet bármely szakába átléphetnek. A reáliskolává való átalakulást javasolja az is, hogy az Alföldön ilyen intézet még nincs s így remélhető, hogy az ifjúság a közelfekvő helyekről is nagyobb számban látogatja. A tanárookra nézve pedig mindegy, akár gimnáziumban, akár reáliskolában tanítanak s a piarista rendkormány sem gördít akadályt az átalakulás elé, ha erre megkérlik.

A reáliskola 1857-ben tényleg meg is kezdte működését a piarista gimnázium ideiglenesen átengedett két tantermében. Ünnepeyes megnyitása február 4-én történt. Az első „Veni Sancte“-t Haas Mihály a piaristák templomában tartotta a hivatalok küldöttségei, az ifjúság és nagyszámú közönség jelenlétében. Majd az intézet disztermében Hajagos Illés polgármester tartalmaz, szép beszéd keretében adta át rendeltetésének. Első tanára Szabó József volt. A piaristáknál nyert tehát otthont a reáliskola 1861-ben történt feloszlatásáig. Kutrovics tanár vezetése alatt álló rajziskolat a gimnáziumi ifjúság is látogatta hetenként kétszer, szerdán és szombaton a délutáni órákban.

A gimnázium talán továbbra is a részvétlenség homályában nyuglödött volna, ha a reáliskola eszméje fel nem vetődött volna. Így azonban döntő hatással volt a gimnázium sorsára. Voltak ugyan olyanok, akik a gimnáziumnak reáliskolává alakítását pártfogolták, de mások viszont, akik gyermekeiket magasabb műveltségben óhajtották részesíteni, nagy-gimnázium felállításáért kardoskodtak. Ezek komoly aggodalomban voltak, hogy gyermekeik kellő tanultság híján sem egyházi, sem jogi, sem orvosi, sem mérnöki pályára nem léphetnek s maholnap oda jut a kecskeméti katolikus társadalom, hogy nem lesz egyetlen hivatalra képes tagja sem, ezért a főgimnázium kiépítését javasolták.

A város nagylelkű adománya az iskolák szervezésére és felszerelésére, melyet évenként 6000 pengő forintban szavazott meg, mind a katolikus, mind a református egyház részére, oly lelkesedést keltett, hogy az egyháztanács a katolikus hívők megnyugtatására az átszervezés ügyét magára is vállalta. Kijelentette, hogy az itt működő piarista tanároknak évenként és személyenként 200 forint jutalmat ad s a rendkormánytól kéri, hogy az igazgatói állást a házfőnökségtől — miután mindkét



hivatal egész embert kíván — válassza el s az iskolában mindenkör műveltségük és tudományosságuk által kitüntetett tanárokat alkalmazzon. A rendkormány ezt az ajánlatot el is fogadta s azonnal foganatosította. Gruber Kal. József megmaradt házfőnöknek, igazgatóul pedig az 1855—56. évben Cseh Ferenc helybeli tanárt nevezte ki.

A kath. egyháztanács azonban vállalt kötelezettségeinek csupán két évig tudott eleget tenni. 1857 január 25-én kelt végzésében arra való hivatkozással, hogy a helytartótanács a város által megszavazott 6000 forintot egyedül és kizárólag az elemi iskolák fenntartására engedi felhasználni, a piarista tanároknak felajánlott évi díjazását kénytelen beszűntetni. Az iskola fenntartási költségeit, külső és belső tatarozását és fűtését, amennyiben az iskola erdeje erre elégséges nem volna, mindenkör fedezni fogja.

A főgimnázium ügye ezzel mégsem aludt el. Az egyháztanács és a rendkormány a gimnázium kifejlesztésére irányuló tárgyalásait folytatják s az 1859 április 5-én Pesten kelt „Örök szerződés” megkötésével fejezik be. A szerződést a piaristák részéről Purgstaller Cal. József rendfőnök, az egyháztanács részéről pedig Kovács József gondnok és Horváth Döme egyháztanácsos, mint meghatalmazottak írták alá.

A kegyes-tanítórend ebben kötelezettséget vállal, hogy a helytartótanács és a minisztériumtól kibocsátott engedély alapján a nyilvános 8 osztályú gimnázium átalakításához még szükséges 6 főgimnáziumi tanárt alkalmaz s az 1859—60-ik évben épülethiány miatt csupán az 5-ik osztályra küld tanárt, a többit pedig az osztályok fokozatos megnyitása alkalmából. Kötelezi magát, hogy a rend növeldejét (studium) a kecskeméti rendházban telepíti meg s papnövendékeit a főgimnáziumi osztályokba nyilvános tanulókként járattja, továbbá az épület megnagyobbítására szükséges telket az utca mentén megtérítés nélkül átengedi még akkor is, ha az a mostani egyházfi lakásául használt épület egy részének lerombolásával járna.

Az egyháztanács viszont magára vállalja, hogy a megajánlott 6 tanár után ellátás fejében egyenkint 520 pfrtot, összesen 3120 pfrtot fizet (o. é. 3276 forint), szobájukat egyszersmindenkorra bebútorozza, az átengedett telken legalább még két tantermet, múzeumot, kézi könyvtárt, igazgatói hivatalos szobát és egy, a nyilvános vizsgák tartására szükséges nagyobb termet épített, az egyházfinak esetleg lerombolandó lakását helyreállítja. Végül azt a kívánságát fejezi ki, hogy az oktatás nyelve magyar legyen.

Ezzel zárult be az intézet második szomorú korszaka, amely a magyar nemzet sorsával, mint II. József uralkodása alatt, szoros összefüggésben volt. Ellankadt, hervadásnak indult, amikor a magyarság sem érvényesülhetett hazájában, de új életre kelt, ha a magyar őserő is kibonthatta szárnyait. Az új élet kezdetét jelzi bizonyára Ferenc József 1857-iki látogatása, amelyben városunk és intézetünk is részesült. Május 24-én érkezett az uralkodó felséges nejével, Erzsébettel együtt Kecskemétre „harangzúgás, tarackmorgás és a nagy néphullám lármája” között. A nagylemplomban végzett ájtatossága után személyesen jelentette ki a népsokaságnak, hogy Kecskemétet ettől a naptól fogva a királyi városok sorába emeli. Majd az uralkodó pár a gimnázium épületével szemben fekvő főnökségi lakba (Cserepes) szállott, hol Ferenc József a hivatalok küldötteit, Erzsébet pedig a magyar asszonyokat és a magyar ruhába öltözött leányokat fogadta. A hivatalos fogadtatás után az uralkodó, Albrecht főherceg és más négy tábornok kíséretében a piarista házban elhelyezett

törvényszéket látogatta meg. Itt azon kívánságának adott kifejezést, hogy a gimnáziumot is óhajtja meglátogatni. Ez a váratlan szerencse nagy zavarba hozta a piaristákat, a nagy néptömegben szétszóródott ifjúságból ugyanis alig tudtak hirtelen vagy harmincat összeszedni, akiket nagy sebbel-lobbal helyezhettek el az egyik osztályban, mert az uralkodó már meg is érkezett. A gyermekek kézi zászlók lengetésével és háromszoros éljen kiáltással fogadták az uralkodót. Néhány percnyi itt időzése után eltávozott s Szeged felé folytatta az útját.

Az uralkodó pár látogatása után az ország szívműködése újból megindult s friss vért bocsájtott a hajszálerekbe is. A piarista gimnázium sem nélkülözhetette ennek áldásos hatásait, mert csak az önbizalom érlelhette meg azt az áldozatos elhatározást, melyet a kecskeméti katolikus társadalom hivatalos szerve és a piarista rend a főgimnázium kiépítésével akart a szebb jövő érdekében megvalósítani.

## V.

A magyar alkotmány még mindig fel volt függesztve, mikor a nemzet türelmes várakozásának virágba borult fája a remény gyümölcsseit kezdte alakíttatni. Fokról-fokra mind több és több megértésre talált a büszke győzőknél, mert ezek belátták, hogy a magyarságnak nemcsak anyagi erejére, hanem elsősorban szívére van szükségük. S ez a magyar szív nem is sokat kívánt. Megelégedett alkotmányának visszaállításával s ennek keretein belül pótolta éppen nem önhibájából származó százados mulasztásait. A haladásért minden áldozatra kész, a munkától vissza nem retten. Elmondhatjuk, hogy a XIX. század a magyar géniusz magasba röpülésének korszaka, amelyre méltán jóleső érzéssel tekinthet vissza a magyar tanügy buzgó munkásainak nagy serege, hiszen a nagy alkotások alapjaihoz az első köveket ők hordták össze.

A kecskeméti piarista gimnáziumnak is éppen ez adja meg a jelentőségét. A főgimnázium megalkotói is ezt adták programul a tanári karnak és iskolának egyaránt 1859. október 1-én, a főgimnázium ünnepélyes megnyitása napján. Maga a rendfőnök, Purgstaller József jött le erre az alkalomra s megnyitó beszédében ezt hangsúlyozta, s a tanárok céljául nemcsak az értelmi, hanem az érzelmi nevelés magasztos feladatait és azoknak módoszatait tűzte ki. Kovács József gondnok viszont annak az örömének adott kifejezést, hogy az egyháztanács éppen a műveltség ezen előcsarnoka iránt hozta meg a legnagyobb anyagi áldozatait s bizalommal bízta az intézet sorsát a piarista tanárookra. Suhajda Sándor igazgató köszönetet mondott az egyház nemes áldozatkészségeért s buzdította az ifjúságot, hogy hálájukat műveltségének gondviselői iránt szakadatlan szorgalmukkal és erényes magaviseletükkel róják le. Végül Horváth Döme tanfelügyelő lelkesítette a tanulókat, hogy „hazájuk becsületét, nemzetük üdvét és dicsőségét úgy tekintsék, mint lelkesítő eszmét, mely a haza gyermekét arra az igazságra vezeti, hogy a nemzetiség nem hiú sallang, mellyel szemeiket kápráztatjuk, hanem szellemi erőből és tette való készségből kell annak állania, miáltal a magyar nemzetiséget Európa színterén erőssé és tiszteltté teheti“.

A kor lelke nyilatkozott meg Horváth Döme szavaiban s alig mult el egy esztendő, mikor a diákság a kecskeméti közönséggel együtt adta meg rá a legcsattanósabb választ. Az egyháztanács vállalt kötelezettsé-

gének megfelelően, miután a meglevő épületben csak az 5-ik osztályt nyithatta meg, a többi tanterem felépítéséhez 1860 tavaszán fogott hozzá. A munka serényen folyt s még csak a tető cseréppel való befödése hiányzott. Ekkor történt az az epizód, amely élesen bevilágít a kecskemétiak lelkivilágába.

Az egyik nap reggelén — mondja a jegyzőkönyv — nagy közönységet lehetett látni iskolánk falai körül nem-, kor-, vallás- és rangkülönbség nélkül. Az egybegyűltek között csakhamar egy nagyszerű munkás-egylet alakult a buzgó sokaságból, amely feladatául tűzte ki, hogy az épület fölé hordja a cserepet s ezzel a testvériesülés tisztos emlékét állítja az utókor számára. A munkához azonnal hozzá is fogtak s hogy ennek nemzeti jellegét minél jobban kidomborítsák, a „Szózat“-ot énekeltek. Az ének, a gerendázat csúcán díszelgő nemzeti lobogók, a gyöngéd hölgykezek által azokra tűzött koszorúk azonban annyira „meghatották az átellenben (Cserepesben) szállásoló megyefőnök idegzetét, hogy a városnak a hely színén jelenlevő előjárósága közül néhányat — a többi között Kovács József gondnokot — magához parancsolva a legdurvább szavakban hadonázta ki előttök üres lélekfortyanásait”, egyzersmind parancsot adott ki, hogy a legszegényebbek kivételével a többiek takarodjanak haza. A megyefőnök azzal is fenyegetőzött, hogy engedetlenség esetén karhatalmat alkalmaz. A helybeli ezredest, sőt a ceglédi és szolnoki katonai parancsnokságokat táviratilag fel is szólította, hogy szükség esetén készenlétben legyenek.

A felnőttek sokasága el is távozott, de délután fél 1 óra körül számtalan apró gyerek állott az iskola körül s minden vezényszó nélkül kezdte a déltájban megérkező s az utcán lerakott cserepeket az udvarra hordani. „Átvevé ezeket a lejtős állványon álló meganyira apró had s az udvar felőli fedélrész nőttön nőtt a sok kéz működése alatt.”

A délelőtt hazaparancsolt tömeg időközben ismét visszatért s szegénye, gazdagja egytől-egyig az udvaron állt s valóságos gyönyörrel nézte a buzgó kisdedek varázsművét. De 3 órakor felváltották az apró csapatokat s örvendő készséggel álltak a munkához, nem is gondolván arra, hogy esetleg durva erőszak avatkoznék szent lelkesültségükbe.

Ekkor azonban már egy „rőtképű” biztos bujkált a nép között s, miután a munka vége felé közeledett, úgy látszott a biztosnak, hogy kár, volna tétlenül hazamenni s aljas tett fogamzott meg agyában. Míg Beretvás János kőmivesmester, aki a munkát vezette, szünetet vezényelt és a lelkesült sokaság ajkán ismét a „Szózat” csendült fel, a biztos a közeli csendőrlaktanyára (a mai kereskedelmi iskola) futott s Beretvást, aki az iskola alsó folyosóján sétálgatott, két teljes fegyverzetű csendőr letartóztatta s a laktanyába vitte. A néhány perc múlva visszatérő biztos az elfogatás okául azt hozta fel, hogy Beretvás tüzelte fel az elszéledő sokaságot a „Szózat” eléneklésére.

Ez az esemény oly gyorsan történt, hogy a tömeg csak Suhajda igazgatótól tudta meg, aki az egyik állványra felállott s hálás köszönetének kifejezése mellett az esetet a közönség tudomására hozta. Erre a bejelentésre a felbőszült tömeg a megyefőnök lakása elé tódult és tüntetve, zajosan követelte Beretvás szabadonbocsájtását. „Ama rőtarcú biztos pedig mérgében fuldokolva, öt percnyi időt emlegetett, mely után, ha a nép haza nem takarodik, fegyveres erővel fogja széthányatni.” Bonyháy István megyefőnök erre hajlandó is lett volna, de az ezredest, aki a cserepező munkát tisztjeivel egész nap figyeltette, Beretvást másnapra

való megidézés mellett szabadonbocsájtotta. Erre a nép is szétoszlott, Beretvást pedig másnap az ellene emelt vád alól felmentették.

Hanem az egyházközség sem hagyta annyiban a dolgot. Nyolc tagú küldöttség ment Budára, Benedek tábornaszernagy kormányzóhelytartóhoz és kijelentette előtte, hogy Bonyhádnak előkelő személyek iránt tanúsított méltatlan magaviselete oly felháborodást keltett, hogy míg Bonyhád Kecskeméten főnökösködik, a városi hatóság az egyébként józan lakosság nyugalmáról a megyefőnök embertelen zaklatásai miatt nem kezekedhetik. A küldöttségjárásnak meg is lett a kívánatos eredménye, mert „Bonyhád öngyúsága, mint feledíjjal nyugalomba helyezett, Kecskemétről távozott.”

Ilyen jelenetek között készült el az iskolaépület, melynek díszterme okoz csak még bonyodalmakat s végül is Jobl Miklós tervei szerint átépítve átadatott rendeltetésének, amikor 1861. november 10-én Peitler Antal váci püspök felszentelte.

Az 1880-as években ez az épület is bővítésre szorult. A természetrajzi szertár a könyvtárba és a rajzterembe szorult, majd a folyosón húzódott meg, nem volt igazgatói iroda, tanári szoba, a rajzterem is alkalmatlannak bizonyult, tornahelyiség meg hiányzott. Tóth Antal igazgató 1886. júliusban hívta fel a hiányokra az egyházközség figyelmét, mire 1888. január 8-án ez saját kebelében „főgymnasiumi bizottságot” választott, amelynek elnöke Horváth Döme ny. kir. táblai tanácselnök, tagjai pedig Bagi László, Dömötör Sándor, Kovács József és Tassy Pál egyháztanácsosok voltak. Mind olyan férfú, akiknél nehéz megállapítani, vajjon lelkesedésük, érzékük, szinte túláradó szeretetük vagy áldozatkészségük volt-e nagyobb a tanügy s ezen keresztül az intézet iránt. Különösen Horváth Döme és Dömötör Sándor érdemei annyira rendkívüliek, hogy ez „Emlékkönyv” más helyén rójjá le az intézet haláluk után is irántuk érzett háláját.

A gimnáziumi bizottság azonnal a munkához látott. A kegyesrend kormányától az épület kibővítéséhez és játszóudvar számára telket kért, amely a tulajdonjog fenntartásával 681 négyszögölet át is engedett, a rajta emelt épület azonban az egyközségé lesz. A bizottság költség hiányában elsősorban a tornaterem építéséről gondoskodott s szeptemberben már vígan folyt benne az ifjúságra nézve annyira szükséges tornázás. 1893-ban ezt követte a Sas-utcai (ma Horváth Cirill utca) szárnyépület munkálatainak megkezdése Zimay Károly főgondnoksága idején. Az emeletes szárny már ebben az évben tető alá került, egész télen száradt s 1894-ben pedig használatba is vették. A díszterem kivételével az intézet minden kelléssel rendelkezett. Az iskola fejlődésével azonban 1909-ben újból felvetették az átalakítás eszméjét, mivel az egyházközség a Matkópusztai előnyös bérlettel oly kedvező körülmények közé került, hogy a tanügyre évenként 20—25.000 koronát is áldozhatott. 1911-ben pedig már 350 ezer korona építkezési államsegélyben is részesült. A háború, mint sok más nemes ügy megvalósítását, intézetünk átalakítását is elodázza, napjainkban azonban a felmerült követelmények kielégítésére az épület újabb kibővítése halaszthatatlan szükségként jelentkezik.

Amint az egyháztanács 1859-ben vállalt kötelezettségének így eleget tett, a piarista rend is a reá eső tehernek pontosan megfelelt. A szerződésben kikötött hat tanárról a felső osztályok megnyitásával fokozatosan gondoskodott. A studiumot felállította s a szerződésileg kikötött évben 13 növendéket küldött ide a váci noviciátusból. Ettől az időtől fogva

működik itt a rend e kisebb papnevelő intézete. A jelen jubiláris évben 18 a gimnáziumba járó papnövendékek száma. A múlt század hatvanas éveitől kezdve rendkívüli tárgyakat tanítottak is, különösen a szépirást, gyorsírást és néhány esztendőben az olasz nyelvet, sőt rendes tárgyak előadására is alkalmaztak egyeseket.

Miután mindkét szerződő fél így eleget tett kötelezettségeinek, a tanítás zavartalanul folyhatott s 1862/63-ban a nyilvánossági jogot nyert főgimnáziumban megtartották az első érettségi vizsgálatot 11 jelentkező tanulóval. Ezek közül egy Vőneky Pál kegyesrendi növendék pap „eximio modo” vizsgázott, 9 megfelelt, egyet pedig elutasítottak. Ettől fogva az 1924-ik évig ezeken jóval felül kaptak érettségi bizonyítványt.

Az első érettségi évében alakult meg az önképzőkör, amelynek a lelkes irodalombarát, Horváth Döme egyházgondnok volt a vezetője. Dr. Festl Károly apát, főigazgató azonban látogatása alkalmával ezt betiltotta, mivel nem rendelkezett jóváhagyott alapszabályokkal s nem tanár vezette. Mégis alkalmat nyújtott arra, hogy a tanári kar alapszabályokat szerkesszen és felterjessze, de azok megerősítésének kieszközlésében pártfogását nem kérte meg.

Önképzőkör hiányában azért nem szünetelt a magánszorgalomból végzett irodalmi munkálkodás. Kecskemét városa még 1860-ban „Széchenyi díj” címen 1000 forint o. é. alapítványt tett amelynek 6 százalékos kamatait felerészben a katolikus, felerészben pedig a református gimnázium között megosztva a pályázatra beérkező munkák jutalmazására fordította. Miután a város leirata gimnáziummunkához későn érkezett, ebben az évben intézetünkben az igazgató nem hirdetett pályázatot. A következő tanévben azonban a ki nem osztott kamatokat egyesítette az újakkal s ezt az összeget a tanári kar a kitűzött tételek legügyesebb megoldóinak, Bánóczy Ferenc, Vőneky Pál és Jurdik Gyula piarista papnövendékeknek ítélte oda. 1863/64-ben pedig ma is élő legidősebb kecskeméti piarista diák, Horváth Béla ny. kúriai tanácselnök nyerte el, aki érettségijét is kitűntetéssel tette le. Ugyanekkor a Zsiga Alajos kegyesrendi tanár alapítványára kitűzött díj első nyertese Zelenay János kegyesrendi növendék pap VI. osztály tanuló volt. 1865-ben pedig a „Kaszinó” díját osztották ki 3 második helyre érdemesített tanuló között. A pályázatok eredményének kihirdetése — mint ma is — ekkor már ünnepélyes keretek között történt a „Kaszinó”-ban, egybekötte szavalat-, ének-, és zenevizsgálattal. Az ifjúság önképző munkáját méltányolta a társadalom is és jelentékeny pénz- és könyvadományaival járult a nemes versenyzés előmozdításához. A pályatételek szaporodásával nőttön nőtt a tanulók munkakedve és hamarosan a tudomány minden ágában dicséretes szorgalommal látott hozzá első szárnypróbálgatásaihoz. Mikor pedig az önképzőkör 1892-ben rendes alapszabályokkal rendelkezhetett, a tanulók ezen a téren is dolgozataikkal, szavalaikkal keltek nemes versenyre egymással.

Észt és szívet foglalkoztató olvasmányokról is gondoskodás történt az 1860-ban megalapított ifjúsági könyvtárral. Az egyháztanács ezen áldozatkészségéhez különösen Horváth Döme, a piarista rendkormány az elhunyt Demeter Alajos igazgató hátrahagyott könyvei egy részének átengedésével s még sokan mások járultak kisebb könyvadományaiikkal.

Az egyháztanács a kormány részéről 600 forint államsegélyben részesülvén, ugyanezen évben a természettani szertár gyarapítására 300 forintot adományozott. A hatvanas években gyarapodik a természettudományi szertár, a rajzszeret, a pénz és éremgyűjtemény és a képtár. A rendszeres görög-

pótló rajznak tanítása a gimnázium minden osztályában az 1909/10-ik évben kezdődött meg.

Az intézeti ének és zenekar már régóta működött, mikor az iskola még teljes gimnázium volt. Az éneket algimnáziummá való átalakításakor is tanították, az egyházi éneket heti egy órában, a műéneket pedig négy órában. 1860-ban Suhajda Sándor igazgató a zenekart is újjászervezte és az énekiskolához csatolta. Ez év végéig a zenét maga az igazgató, azután Schurmann János zenetanító vezette. Az éneket 1864-ig szintén Suhajda Sándor tanította, ekkor pedig Baumgartner János vette át az egyesített zene- és énektanítás munkáját. A zeneszertár felszerelésére 1862-ben sorsjátékkal egybekötött hangversenyt rendeztek, amelynek jövedelméből különböző zeneszerszámot vásároltak. A zenekar működését csupán a nagy világháború akadályozta, újabban azonban Schüssler Albert kegyesrendi tanár ismét újjászervezte.

A jellem nevelésére irányuló cserkészmozgalom is teret talált intézetünkben. 1921-ben alakult meg az első cserkészcsapat s azóta évről-évre szaporodik cserkészeink száma, hogy férfikorukban minél számosabban álljanak erkölcsi és szellemi világuk teljes kialakításával a hazához hűen szolgálatába.

Az erkölcsi nevelés másik eszköze az „Oratorium“, amely 1923-ban kezdte meg működését. A katolikus hithez alkalmazott gyakorlati élet és vallásos öntudat kialakítását tűzte ki feladatául ez az ifjúsági egyesület s céljai elérésére az áhitat és kegyelmi élet eszközeit alkalmazza.

A tanítás egyébként mindenkor az érvényben levő állami tantervek szerint történt. 1860 szeptemberétől kezdődőleg a tanítás anyaga és rendje különböző változáson ment keresztül. Amint a politikai helyzet megengyhült, az iskolák magyar jellege is mindjobban kidomborodik. Lázás tevékenységgel fáradoznak azon, hogy iskoláinkat a magyar viszonyoknak megfelelően európai színvonalra emeljék. A sokféle kísérletezés az 1783: 30-ik törvényekben végre nyugvópontra ért s napjainkig érvényben volt.

Az „Entwurf“ németesítő szelleme 1860 szeptember 15-iki rendelettel már megbukott. A német nyelv tanítását redukálták s az iskolák ügyvezetésénél a magyar nyelvet alkalmazták. A következő évben Magyarország történelme rendes tantárgyként vonul be az iskolába. A kiegyezés évében báró Eötvös József új tanterve két részre osztja a gimnáziumot. Az alsó négy osztály reálgimnázium, az V. és VI. osztály nagygimnázium elnevezést kap. Az egyetem és a gimnázium között pedig liceummal óhajtották a kapcsolatot megteremteni. Az Eötvös-féle rendszer alig élte túl alkotóját. Pauler Tivadar 1871-ben az „Entwurf“ mintájára adja ki tantervét, míg Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter 1878-ban vezeti be átmeneti intézkedésként teljesen nemzeti alapon álló egységes tanulmányi rendszerét. Az 1883: 30. tc. végre véget vetett a tantervek folytonos változásainak s módosításokkal napjainkig fentartotta magát. Az 1924-ik évben életbeléptetett új rendszer intézetünket a gimnáziumok közé sorolta s a jelen tanévben az I. és részben az V. osztályban már ezen tanterv szerint is tanítottak.

A piarista tanárok azonban nemcsak tanítás terén fejtették ki áldásos működésüket, hanem az irodalmi és társadalmi munkákból is kivették részüket. A kecskeméti gimnázium különleges helyzeténél fogva talán leginkább dicsekedhetik azzal, hogy a rend írógárdájának java része vagy itt tanított vagy itt tanult.

A kiválóbb piarista írók közül már 1730-ban itt találjuk igazgatói minőségben a deákos műveltségű Halápy Konstantin költőt, akinek latin versei korában közkedveltségnek örvendtek. Horányi Elek, a rendkívül lelkes magyar 1762-ben Kecskeméten írja meg az „Oratio pro arte poetica” című munkáját. Kitént még ez a tüzes piarista „Memoria Hungarorum”, a „Nova memoria Hungarorum”, a „Scriptores Scholarum Piarum” című munkáival, amelyekben Magyarország íróiról és azok munkásságáról emlékezik meg, hogy ezzel cáfolja meg Magyarországnak a külföldön szerte híresztelt elmaradottságáról szóló vádat. Az irodalom és a magyar nyelv fejlesztésére tervezte Pesten „A hazafiúi magyar társaság”-ot, amelynek alapszabályai is elkészültek, de a közbejött akadályok miatt tervét minden támogatás mellett sem valósíthatta meg.

A XVIII. század hetvenes éveiben két ízben is tanított Kecskeméten Simai Kristóf piarista színműri, akinek a szindarabjai, ámbár az iskolák számára készültek, oly közkedveltségnek örvendtek, hogy a világi színpadokon is előadták. „Mesterséges ravaszság” című darabját először Kecskeméten hozták színre.

Történelmi irodalmi munkásságot fejtett ki Horváth Mihály, aki 1749-től 1751-ig hitszónokként, majd mint házfőnök és igazgató működött Kecskeméten. A kalocsai érsekség történetével foglalkozott, amely „Natales Archi-Episcopatus Metropolitanæ Colocensis et Batsiensis” címen Budán jelent meg 1746-ban. A történelem művelésén kívül egyházi jogi kérdésekben is alapos ismeretekkel rendelkezett. Itt működött 1762—64-ig a nagytehetségű Koppi Károly, akit később a pesti egyetem világtörténelmi tanszékének tanárává neveztek ki. Megjelent munkáiban főleg egyháztörténelmi anyagot dolgozott fel.

A múlt és jelen századbéli tanártestületnek tagjai a magyar nyelv terjesztése körül fejtenek ki nagy buzgóságot s irodalmi munkásságukat az egyes években megjelent értesítőkben hozzáik nyilvánosságra. Miután a rendi növendékek 1859 óta javarészből a kecskeméti gimnáziumban végzik tanulmányaikat, a rend írógárdáját, amelyből többen a tudományos és szépirodalmi téren jelentős szerepet töltenek be, az intézet büszkén vallhatja a magáénak. Itt kapták az indító erőt, amelyek nagyvá nevelték őket.

Tanítványaira pedig, akik tehetségükkel, buzgóságukkal az életben sokra vitték, a gimnázium öreg falai azzal a jóleső megnyugvással és örömmel tekintenek, hogy a jó munka megérdemelt jutalmának megszerzéséhez ők is hozzájárulhattak. S most, hogy ezek a falak jubileumot ülnek, a múltat csak példának tekintik s változatlan szeretettel ápolják tanítványaik jövő boldogulását.

Mert az a hagyomány, amely két század óta az intézetet áthatja, mindenkor a munka és szeretet jegyében folyt le s hatása alól sem tanár, sem tanítvány ki nem vonhatta magát. Minden változhatik az intézet körül, de a rend annak belsejében nem változik, mivel mindenkor olyan vezetők állottak az élén, akikről mint mintaignazgatókról beszél a tanügyi világ.

E sorok írója tanártársaival együtt e helyen is le akarja róni háláját azok iránt, akik útmutató jelzőkül szolgáltak nekik ifjú korukban, még az iskola padjaiban, hogy miként készüljenek rögös, de mégis ideális pályáukra.

Előttünk áll még dr. Tóth György magas, szikár, tiszteletet parancsoló férfias alakja. Már külső megjelenése elárulta, hogy Kalazancius egyszerű ruhája alatt keményveretű, fegyelmezett, gerinces ember lakik, aki előtt el kell némulnia mindenféle diákrakoncállankodásnak, szellemi

szétszórásnak, pontatlanságnak. „Megértettétek édes fiaim?“ volt befejezése minden utasításának, amelyek, mint a katonai parancsok, ellenmondást nem tűrtek. Erős akarata azonban nem nyomta el a szív mély érzéseit. Csupa lélek, csupa jóakarát sugárzott ki belőle s míg következetes szigorúsága tiszteletet parancsolt, szép, harmonikus lelke minden diákot magához vonzott. Aki egyszer észrevette arcán, kemény hangján a kötelességteljesítésen érzett gyermekies öröm el nem titkolható jeleit, az őt valóban szerető apának, önnönmagát édes gyermekének tartotta. Legyen áldott érte emléke.

A világháború kezdetén Tóth Györgytől Brach József vette át az intézet vezetését. Négy évig állt ennek élén s ezen idő alatt fáradhatatlan buzgósággal és kitartással iparkodott a változott viszonyok között is a régi nivót fenntartani. Mint pedáns előljáró és mint lelkiismeretes tanár egyaránt maradandó hatást gyakorolt tanítványaira. Igazi nevelő volt, kinek minden szavában a szeretet hangja csendült meg, erkölcsi felfogásában, tetteiben következetesség nyilvánult meg. A valódi piarista tanár elvét tartotta szem előtt a nevelésben: amore, more, ore, re! (B. A.)

A forradalmak után Simonides István került az intézet élére, miután Brach József megszállott területen nyert beosztást. Simonides István nem a merész ideák embere volt, hanem a bölcs és józan megfontolásé. Az átkos emlékü forradalmak az iskola rendes munkájában és a tanulóifjúság lelkivilágában nagy kirezdüléseket okoztak. A rendes életet visszatertetni volt Simonides feladata. Négy évi igazgatósága alatt a gimnázium, mint a jól kormányzott hajó, haladt rendeltetése biztos útjain. (M. B.)

Simonides István nyugalomba vonulásakor a rendkormány bizalma Niklos Jánost helyezte az igazgatói székbe. Nem új s Kecskeméten nem ismeretlen ember került vele ebbe a nagy felelősséggel, fáradságos munkával járó állásba. Már mint tanár szigorú következetességgel gyomláta tanítványaiból a felületességet és szoktatta őket a pontos, rendszeres munkához. Igazgatói tisztében is a fáradhatatlan tevékenység, a befelé való körültekintő, lelkiismeretes munka, szerető megértés, a jóakarátú gyengeséggel szemben a megbocsátó elnézés, a hanyagság irtogatásában pedig a vasakarátú következetesség a fő jellemvonásai. Sohasem beszéltet magáról, de csendben végzett eredményes munkáját tükrözi vissza az egész intézet, amely benne egyedül neki élő, szellemi és anyagi ügyeinek legaprólékosabb részleteire is legnagyobb pontossággal kiterjeszkedő gondviselőjét, irányítóját tiszteli. Rövid két évi igazgatósága alatt a gimnáziumba ismét a békebeli rend tért vissza. A Mindenható Isten megengedte, hogy az intézet volt növendékeiből 1925-ben megalakult „Kecskeméti Piarista Diákszövetség“ az intézet jelenlegi növendékeivel testvéries együttműködésben megünnepelhette iskolánk két évszázados jubileumát.

Kétszázöt esztendő egy nemzet életében is sok. Érheti e hosszú idő alatt áldás vagy csapás, emelkedhetik magasra és eshetik mélyre, de ha a nemzetben rejlő erők nevelése, a nemzeti szellem ébrentartása nagy multra visszatekintő, kipróbált intézményekre van alapozva, a megaláztatások ellenére is a nemzetnek élnie, virulnia kell.

A kecskeméti piarista gimnázium vázlatos történetének összeállítója sem akart más célt elérni, mint kimutatni, hogy intézetünk, mint a nemzet szellemi életének parányi előmozdítója a legnehezebb viszonyok között is megfelelt a beléje helyezett bizalomnak s most, mikor két évszázados multat ünnepel, nem kér más jutalmat, csak az eddigi bizalmat.



## A piaristák.

Mint piarista növendékpap, ez előtt 43—44 évvel végeztem a hetedik és nyolcadik osztályt a kecskeméti piarista főgimnáziumban. Igen jeles tanári karunk volt, egy felejthetetlenül kedves igazgató vezetése alatt. Az általános érdek mellett rendi érdek is volt, hogy Kecskeméten jó kezekbe kerüljünk. A piarista szellemnek mindenkor jellemző vonása, mentes minden túlzástól. Pedagógiájuk szerencsésen simul a sokrétű magyar társadalomhoz és a magyar élet szükségleteihez. Azért olvadtak annyira össze a nemzettel, tanítványaik azért ragaszkodnak hozzájuk egész életükön keresztül. Bizony annyi viszontagságos év után én nem tudok megilletődés nélkül gondolni a kecskeméti boldog diákévekre.

Istenben boldogult Polák Ede igazgatónknál jól voltam akkreditálva, mert nemcsak türhető fizikus és matematikus voltam, hanem énekeltem meg muzsikáltam is. A fizika, az ének és a zene voltak hozzá a legjobb ajánló levelek. Jelen volt minden zene- és énekpróbán, mikor Szabados bácsi a taktust verte belénk és mi hévvel, buzgalommal játszottuk Erkel Ferencet, Verdit és Donizettit. Talán onnét hoztam fogékony-ságomat a művészetek iránt és mellékesen megjegyezve, a kecskeméti művészkedésnek a vége majdnem az volt, hogy felcsaptam opera-énekesnek.

Polák Ede mellett igen karakterisztikus alak volt Nagy Alajos prefektus. Kettőt tanultunk tőle: a Széchenyi-kultuszt és a magyar prozódia-t. Akkoriban kicsit unalmasaknak találtuk a Széchenyi citátumokat és a helyesírási szabályokat, de most mea kulpát mondvá, be kell látnunk, hogy sohasem jutottunk volna oda, ahová zuhantunk, ha a Széchenyi István szelleme nem homályosult volna el a magyar nemzet lelkében. Nagy Alajos másik specialitása volt a magyar nyelv tisztaságá-nak megóvása minden idegenségtől és helytelenségtől. Egészen különös módszerrel végezte ezt a gyomlálást a magyar nyelv kertjében. Amit ezen a téren a Tudományos Akadémia csak évtizedek után szentesített, azt mi már mind tudtuk Nagy Alajostól.

Piarista módszer! Aki nem Lévay Imrétől tanult, az nem tudja, mi az a német nyelv. Aki nem Való Józseftől tanult, nem tudja, mi a matematika: aki nem az öreg Kutserikot hallgatta, vagy Maywaldot, az nem tudja, hogy mi az a klasszikus filológia. Mondjuk, hogy ezek túlzások, amelyeknek csak a piarista diákszövetségekben nem mondanak ellent. Mert bizonyára a bencéseknek, cisztercitáknak, premontrieknek és jezsuitáknak is vannak ilyen kivételes tanító mestereik. Én csak azt fájjalom, hogy ezeknek a férfiaknak a módszerét nem öröközték meg. Kétségkívül szellemük, iskolájuk tovább él a Rendben, de nincs tudo-

másom arról, hogy szó szerint lejegyezték volna teszem Való József előadásait. A diákok réme a matematika, a rettenetes iskolakönyvek (legalább az akkoriak). De aki Való Józseftől tanult számtant, nem ismert könnyebb tantárgyat, mint a matematikát. Szaktudása mellett magyar beszédének, magyar nyelvtudásának a tökéletessége volt ellenálhatatlan előadásának a titka, mely a legsötétebb koponyába is belevitte a matematika rejtelseit. Nincs kitűnőbb tanítási módszer, mint az egyszerű, világos, tiszta magyar beszéd.

De nem akarok, nem is tudnék pedagógiai értekezést írni, mert Niklos János igazgató úr valami kedves diákkori reminiscenciát kért tőlem. Reminiscenciát! Csakhogy én sohasem szakadtam el a piaristáktól és ma is együtt érzek velük minden örömben és bánatukban. Ez különben évszázados hagyomány a piarista-diákoknál.

A Budapesti Hirlap szerkesztőségében bajos is lett volna elfelejteni a piaristákat. Volt idő, mikor a szerkesztőség tagjainak több mint háromnegyede piarista tanítvány volt. Tóth Béla, Sipulusz, Csapody, Herczeg Ferenc, Balázs Ignác és sokan mások. Egész legendakör keletkezett közöttünk egyik-másik piaristáról. És ugyancsak vigyáztunk, hogy a Rendet valami sérelem ne érje lapunkban.

A piarista Rend története fényes fejezete a magyar közművelődésnek. Lapjait ezer és ezer tanítvány tisztelete, szeretete és hálája ragyogja be.

**Csajthay Ferenc,**

■ Budapesti Hirlap főszerkesztője.

## Erdősi Imre.

Irta: *Dr. Nyul Tóth Pál*, Kecskemét th. város kulturtanácsosa.

Erdősi Imre, a branyiszkói pap, kit ezzel az egyszerű, de mégis oly sokat jelentő névvel tisztelt meg a hazai történelem, 1814. évi november hó 4-én született Nyitrán.

Szüleitől a Poleszni nevet örökölte, kik mint a magyar haza mellett ezer éven át hűségesen kitartó tót nemzetség Nyitra megyébe szakadt sarjadékai kis gyermekökbe a magyar hazához való hűség és a vallásos buzgóság nemes érzését igyekeztek beleplántálni. Dicséretes törekvésüknek meg is volt a kivánt foganatja, mert szülővárosában eltöltött diákévei, majd Léván folytatott gymnasiális tanulmányainak tartama alatt mind erősebbé növekedett lelkében a vágy, hogy a kegyestanítórendbe léphessen, mely kettős vonatkozásban gyakorolt különös vonzó erőt minden szép és nemes iránt egyaránt fogékony lelkére.

A magyar ébredés ekkor kezdi bontogatni szárnyait. A magyar nyelv érvényesülése közéletben, irodalomban, politikában, iskolában, ekkor kezd kísérleteket tenni, hogy a latin nyelvet leszorítsa eddigi piedesztáljáról. A magyar nemzeti öntudatnak nap-nap mellett jelentkező megnyilvánulásai, a Magyar Tudományos Akadémia és Nemzeti Múzeum megalapítása, Széchenyi, Vörösmarty ragyogó neve, mind-mind olyan jelenségek, melyek az ifjú Poleszni Imre érzésére, gondolkodására csodálatosan termékenyítő hatással voltak. Izzó magyar érzés tölti el egész lényét, mely párosulva mély vallásossággal, gondolkozóba ejti és keresi az élethivatást, hol helyezkedhet el, ahol ezen érzésektől áthatva legtöbbet tud tenni, használni, alkotni Istenének és hazájának.

Ilyen érzések és gondolatok közben akad meg tekintete a piaristarenden.

Tehát nem a véletlen játéka, hanem a komoly megfontolás, az igazi értékek helye felismerése, és az ezek alapján jól megválasztott életcél betöltésére irányuló tudatos törekvés vezeti a kegyesrendi atyák privigyei újoncnöveldejébe 1832 szeptember 25.-én.

Mint novitius két évet tölt Privigyén. A tanári működés magasztos érzése is itt érinti először lelkét, mert az 1834—35. iskolai évben, mint próbaéves tanár feljebbvalóinak teljes elismerését érdemli s maga boldog meghatottsággal írja egyszerű szüleinek: Ez évben már tanítottam és úgy látszik, előjáróimnak és tanítványaimnak egyformán elégedésére.

1835 őszén a rendi kormány Vácra küldi, hol két éven át philosophiai tanulmányainak él, majd 1837. évben néhány havi nyitrai tartózkodás után Szent-Györgyre kerül, hol közel három éven át fáradhatatlan és szorgalmas tanulás mellett theologiai tanulmányait dicséretes ered-

ménnyel fejezi be és így teljesedésbe mehet lelkének hő vágya: 1840. évi július hó 26-án áldozárrá szenteltetik.

Rendes tanári működését 1840 őszén Selmecbányán kezdi meg, hol példás vallásosságával és a nyelvészeti tudományokban kitűnő nagy képzettségével csakhamar a rend legtiszteltebb, legérdemesebb tagjai sorába emelkedik.

A nyelvészeti szaknak épen ezen időben nagy, szinte történelmet formáló jelentősége van. A classica-philologia kezdi túlélni magát, a latin-nyelvnek a politikai és a tudományos világban eddig megdönthetetlennek látszó uralmát kikezdi az a hazafias törekvés, mely annak helyébe a magyar, a hazai nyelvet kívánja emelni. Szenvedélyes viták, a tudományos világban szinte páratlanul álló harcok kísérik e mozgalmat, melyet különösen a tanári katedrák tájékán a tudományokért való önzetlen rajongás és egyben aggódás vív meg a hazai nyelv jogáért fellángoló hatalmas lelkesedéssel.

A fiatal piarista tanár, Poleszni Imre, bár lelkes odaadással csüng a latin és hellénvilág nagyszerű értékein — egy pillanatig sem habozik, hazafias lelke tétozavás nélkül űzi a magyar nyelv jogaiért küzdők táborába s bár szaktárgya a német—latinnyelv és irodalom, oly példás szorgalommal képezi magát a magyar nyelv és irodalomban is, hogy tanári működésének harmadik évében már mint a magyar nyelv és irodalom tanára eléggé nem dicsérhető buzgalommal apostolkodik a magyar nyelv igazáért.

Selmecen, tót és német városkában, neve, mint a magyar törekvések lelkes bajnokáé válik ismertté. Ő az, kinek lelkében 1848 őszén a tanári kötelességteljesítés, mely a katedrához köti, irtózatot tusát vív a honfiúi fellángolással, mely a harctérre hívja. Kétségek között hánytorgó, fel-feltörő hazafiasságában lázadózó érzéseit nemes önuralommal elnyomva Selmecen marad. De mikor 1849 január havában Görgei seregével a Felvidéken operál s Guyon tábornok dandárával Selmecen megjelenik, a lelkes piaristát mi sem tudja visszatartani, január 16-án felesküszik Guyonnak, mint tábori lelkész. Két nap múlva Szélaknán már ütközetben van, hol a daliás természetű, de annál szelídebb lelkű tábori pap a legvéresebb ütközet hevében is félelmet nem ismerve szedi össze a sebesülteket és látja el szentségekkel a haldoklókat.

Bár a hadi szerencse nem kedvez seregének, mert az okozott veszteségek dacára sem gyengül az ellenség és honvédeink Poleszni Imrével együtt nyomása alatt vonulnak Iglón keresztül Szepesváraljára. Itt kapja Guyon Görgeitől a parancsot, hogy a branyiszkói magaslatokról üzze el Deym osztrák vezérőrnagy csapatait.

Branyiszkó egyik gerince a Szepesség és Sárosmegye között húzódó, zordon hegyláncknak. E gerincen kellett keresztülhatolni seregével Görgeinek. De a hegygerinc az ellenség kezében, mely a magaslaton kitűnő hadállásban helyezkedett el. A magyar csapatok számára halálosan veszedelmes a helyzet. Mögöttük az üldöző Jablonovszky áll, előttük pedig Branyiszkó meredezik ellepve Deym csapataival.

Ezt elfoglalni, ezen keresztüllőrní a legvitéztebb, a legképzettebb sereg számára is nehéz feladat, hát még arra a hiányosan felszerelt, alig kiképzett, a tél hidegétől és a fáradalmaktól egyaránt elgyötört csapatra nézve, melyben a győzelemnek alig van meg egyéb feltétele mint a lobogó lelkesedés.

Ennek a lelkesedésnek az élesztője, a fenntartója pedig az egyszerű piarista, Poleszni Imre, ki a csapat élén halad, ki a sebesültek jaj-

kiáltásán, a haldoklók halálhörgésén keresztül is magyarul, németül, tótul tüzeli a lankadó, már-már hátrálni akaró katonákat. Az ellenség ágyúlövegei ismétetlen végigseprik soraikat, a kézitusák ádáz küzdelmeiben egymás után hullanak a honvédek, de a piarista ott viaskodik az élen, s mikor első embereivel eléri a gerincet és közvetlen közélről szembe találja magát az ellenség puskacsöveivel, embereit pedig a túlerő láttára megtorpanni látja — a kezében levő feszületet előre dobja az ellenség soraiba : — Mit ? Meghátrálnátok ? És Isteneteket ott hagynátok az ellenség lábai alatt ? Előre !

És e szavakra lejátszódik a legendás idők legfényesebb hadieseménye. A maroknyi magyar csapat, ott a Branyiskó-magaslaton megfutamtítja a sokszoros túlerőben levő ellenséget, minek következtében Görgei serege, egész Magyarország minden reménysége meg van mentve. Szabad az út Eperjesre.

Guyon pedig megindultan nyújtja kezét Poleszni Imre felé mondván : És mindezt Önnek köszönheti a magyar nemzet.

Branyiskót rendre követi Kápolna, Nagysalló, Komárom stb. és a hős piarista mindenütt lelke, oszlopa, hordozója a diadalnak. Tetteiről az egész ország beszél, katonái — mint egy félistenre tekintenek reá, vezérei büszke dicsekvéssel emlegetik nevét — ő pedig szerényen él vállalt hivatásának, a vészes idők emésztő forgatagában csak annyi figyelmet szentel saját személyének, hogy idegen hangzású vezetéknévét megváltoztatja és felveszi az Erdősi nevet, így óhajtván nemcsak érzésben, de névben is magyarnak lenni.

A csaták elültével Pestre jön, honnan a rendi kormány 1849 decemberében már Nagykárolyba küldi, hol egy évig tanárkodik. A következő évet Temesváron, majd kettőt Kolozsváron tölt. 1853 őszén pedig szülővárosában Nyitrán találjuk, hol négy évig marad.

1857 őszén a rend bizalma egy nagyon fontos pozícióba, a váci ujoncnövelde másod-magisteri állásába szólítja, hol 4 évig a legnehezebb, a rend életére elhatározóan fontos feladatok megoldása várt reá. Az akkor bevezetett új tanrendszer ezer nehézsége mellett még a szabadságharc alatt nagyon megfogyatkozott rendi növendékek képzésének nagy ügye is az ő vállaira nehezedett. Hogy milyen eredménnyel felelt meg a reá bízott feladatoknak, mutatja azon körülmény, hogy 1861 őszén a rendi kormány Kecskemétre küldi, hol nemcsak a rendi növendékek tanulmányi felügyeletével bízzák meg, hanem a házfőnöki teendők ellátásának nehéz gondja is az ő vállaira nehezedik. És a példás kötelességteljesítésnek ez a kipróbált nemes katonája mindkét pozícióban hivatásának magaslatán áll.

A szerzetesi próbaév után Kecskemétre került rendi fiatalok vezetése, nevelése az övénél jobb kezekbe alig lett volna elhelyezhető. Komoly, nagy hivatásának teljesítésében két tiszteletre méltó vonás a vezérlő csilloga : melegen érző, de mindig az igazságot kereső páratlanul jó szíve és a szigorú kötelességteljesítéshez való tántoríthatatlan ragaszkodás.

Ezen nemes tulajdonságok keretein belül a gondjaira bízott fiataloknak szerető gondos atyja, azok minden jóra irányuló törekvésének istápolója, apostola.

Ő nem a csendes szemlélődésnek, hanem a gyakorlati életnek az embere. Megjelenése Kecskeméten a rendház rektori tisztségében nem csupán azt jelenti, hogy maga a rend a kecskeméti házzal kapcsolatos rendi vagyon kezelésére megfelelő s kiváló gyakorlati érzéssel megáldott erőt kapott, hanem azt, hogy ezzel a daliás természetű, lebilincselően kedves,

előzékeny modorú s mindig derült kedélyű piarista atyával olyan férfiú lép be Kecskemét város közéletébe, ki gondolkozásának szélesvonalúságával ezen az erős fejlődés korszakát élő magyar város gazdasági és kulturális életében közel két évtizeden át hosszú időkre emlékezetes szerepet visz. Nagyszerű, megértő munkatársakat talál itt. Horváth Döme, id. Bagi László, Bogyó Pál, dr. Pollák Ede mind olyan lelkes bajnokai a tudásnak, haladásnak, hogy ezek olyan közreműködése mellett, mint Erdősi Imre, valóban hivatottak voltak arra, hogy e város javára nagyon szépet és üdvöset alkossanak.

A rendi kormány figyelmét sem kerülte el az az érdemes munka, melyet Erdősi Imre Kecskeméten minden irányban, úgy a rend, mint a gimnázium és a város gazdasági és kulturális életében kifejtett, s mindezek méltánylásául már 1867-ben a tiszteletbeli kormánysegédi címet kapta.

1878-ban pedig valóságos kormánysegéddé lesz, és kecskeméti barátainak, munkatársainak, tanítványainak őszinte sajnálatára Budapestre helyezik, hol különleges megbízatással a rendi fiatalok sok vesződséget jelentő katonai ügyeinek vitelét veszi át. 1880. iskolai évben a budapesti ház főnökségét is magára vállalja, de 1883. évben megint csak az ő vállaira rakják tulajdonát képező, a rend anyagi életében nagy szerepet játszó Gyár-utcai ház ügyeinek vitelét is.

Bárhova állította is azonban rendjének parancsa, mindenütt egyforma buzgósággal és lelkiismeretességgel felelt meg a beléje helyezett bizalomnak.

Nem elfáradtan, de vállain 75 év terhével nyugalomra, pihenésre vágyott. Kormánysegédi tisztéről lemondva 1868 végén visszavonul szülővárosába Nyitrára, hol 1890 február 9-én, alig pár nappal a branyiszkói legendás nap évfordulója után jobblétre szenderül.

Nemes alakja csendben, feltűnés nélkül tűnt le a világi élet színpadáról, mint amilyen szerényen, szinte titkolódzva hordozta már életében is a hős branyiszkói pap dicsőséges nevét. Ez a szerénység, ez az igénytelenség azonban nem ejtheti tévedésbe a hálás utódok emlékezetét, akik mindenkor hálával, elismeréssel hajtják meg fejüket az érdemes piarista rend e nagyszerű alakja előtt, ki egyforma erővel tudott lenni rettenthetetlen hős és a mindennapi életnek robotos, de lelkes munkása.

# Horváth Cyrill.

1804—1884.

A kecskeméti piarista gimnázium volt tanítványainak tisztos táborában előkelő hely illeti meg Horváth Cyrillt, aki egy hosszú élet ernyedetlen munkájával szerzett becsületet nevének, dicsőséget szülővárosának, Kecskemétnek, a piaristarendnek és egész nemzetének. A középiskolai osztályok közül csak kettőt végzett Kecskeméten: az elsőt és negyediket, de maga jegyezte fel, hogy egész középiskolai pályáján a negyedik osztályban itt kapta szellemi élete, egész lelkisége kifejlesztésére az első elhatározó indításokat, itt volt rá valamennyi tanára közül legnagyobb hatással Koválsik Tamás, aki tudásra, ismeretre szomjazó lelkének tápot adott könyvekkel, tanácsokkal. A Katona József szülővárosában nő a gyermek, akinek lelkében itt ver gyökeret az a három tulajdonság, amelyekből későbbi életének három legjellegzetesebb értéke érlelődik: a vallásosság, a tudomány és hazaszeretet. Élete változatos időkre esik: a nemzeti egyéniségünkre való eszmélés, az elesettségünkből való talpraállás idejébe, a nagy idők, nagy emberek sorába, de ennek az életnek nincsenek változatos külsőségei; olyan, mint egy szabályos medrében nyugodtan hömpölygő folyó, csak ha a partján vagyunk, vesszük észre a folytonos mozgást, ha lebecsátjuk mérő ónunkat, vesszük észre a mélységet.

Élete folytonos munka, hogy magát művelje, nemessé tegye. Lelki nemességének, kiegyensúlyozottságának főtényezői: a vallás, költészet és filozófia. Feljegyzései szerint már első gimnazista korában nagy hatással volt reá a templomi ének, zene, a szertartások. Budán diákkorában szeretett a Mátyás templomba járni. Az egész gondolkodását formáló vallásos érzés esztétikai ráhatások folytán tisztul, erősödik s tizenhat éves korától kezdve, mint szerzetesnek mindinkább elmélyülő, egész lelki alkatát meghatározó elemévé lesz. Két osztály kivételével (ezeket Budán járta) középiskoláit piarista gimnáziumokban végezte s hogy a hagyományos papi, szerzetesi nevelés a vallásosságra mennyire hajlamos ifjút ért, azt spontán pályaválasztása eléggé mutatja. Vallásossága igaz és őszinte volt; ebből fakadtak a világra, a tudományra, az életre, az emberre vonatkozó összes értékelései. „Amelyik kebelből hiányzik a religió — írja mint filozófus — hiányzik onnan az élő Isten is. Enélkül pedig az ember valódi ember nem lehet.” Lonovicshoz írt ódájában ezt írja:

*. . . csak akkor biztos az életút,  
Ha istenesség őrzi határait,  
És mentve csábulat ködétől  
Údvőt adó szeretet deríti.*

A valóság nem nyűgözte le. A szépet gyermekkorától fogva a természetben és művészetekben kereste. Szomjúhozta a szépet, amely lelkének szárnyakat adott. Már tanuló korában szeretettel mélyed el Horatius és Vergilius műveibe. Naplójegyzeteiből tudjuk, hogy később mennyi buzgósággal olvasta Göthe, Schiller, Lessing, Börne, Heine, Hugó Viktor és Shakespeare műveit. Először csak a kifejezés eszközét: a stilust kereste; ez bevezette a szépség igazi birodalmába. Vonzotta a rendkívüli, a fenség, a tragikum. Érdekes, hogy már tanulókorában sem szerette a vígjátékot. Színházban csak komoly drámai előadásokat nézett meg. Maga mint költő ódákat és tragédiákat írt. Világa: a nemes, tisztult idealizmus. A romanticizmus virágkorában ezt írja: „Úgy tartom, legcélirányosabb lesz, ha Goethe nyugalomával párosítom össze természetes heveességét. Összhangzás jelszavam.” Odáiban Berzsenyi a mintakép, drámáiban Vörösmarty költőisége ihlette. Költészete szigorúan hozzátartozik egyéniségéhez. A XIX. század harmincas-ötvenes éveiben irodalmunk naggyá, izmossá fejlődik, nyelvben, formában, felfogásban átalakul, nemzetivé, izig-vezig magyarrá lesz. Horváth Cyrillt ennek az irodalomnak első sorban az eszmeisége ragadta meg. Ha pályázott is akadémiai babérokra, munkáiból az tűnik ki, hogy elsősorban önmagának írt. A maga világát akarta kifejezni. Az irodalomtörténet megemlékezik drámáiról (Tyrus, Kuthen, Jolánka stb.) s őt Vörösmarty követői között említi. Az Akadémia elismerésében is volt része (Tyrus), de ezek a drámák nem a színpad számára készültek. Odáiban egy megélt életelvet fejez ki, drámáiban hús és vérnélküli alakok elképzelt életét ábrázolja. Tényleg rokon Vörösmartyval abban, hogy az érzés bőbeszédűvé teszi, de a gondolat nála a tanító egyszerű, olykor száraz beszédében laposodik el. Teremtett alakokat, akik úgy gondolkoztak a becsületről, a kötelességről, a hazáról, az összetartásról, mint ő, akiknek ajkára adta a ma jó magyaros beszédjét s hogy ezt megtehessék, azért kellett az egész darab. Ezeknek az alakoknak a megformálásában, ezek dikciójában fejezte ki magát, egyébként minden, ami a darabban történt vagy csak elmondott, keret. Ha ezek a darabok nyelv, verselés, drámai stílus, alakítás tekintetében nem bizonyulnak is értékeknek, s az irodalomtörténetíró a törekvésben, hazafias buzgóságban és tendenciában látja csak érdemüket, Horváth Cyrill egyéniségét nem ismerhetnék meg nélkülök egészen. A költészet alakította a lelkét, de ennek a léleknek a kincsei nem a költészetten keresztül revelálódtak.

Fiatal korától hajlott az eszmélkedésre. Bölcselettel komolyabban csak ifjúkori tanulmányai során foglalkozott először a váci liceumban, de lelke természetes fogékonysága korán szemlélődővé tette. Gondolataim — írja — körülölelve az élet ezer alakjaitól, mindig meződön szállonganak, óh emberi természet, hogy elemeidnek csodálatos szüvedékét és azt a titkos harmóniát felfoghassák, mely az individualitás. Mi rejtményes mű az ember! Körüle egy tarka világ, benne ismét egy másik. Hol azon pont, melyen érintkeznek? Ezt a harmóniát alakította ki elsősorban önmagában; ez a bölcsész fejlődése; ezt a harmóniát érezte meg példájával, tette érthetővé tanításával; ez a bölcsész nevelői képessége. Volt egységes, ellentmondás nélküli világnézete, ezt készen kapta a vallásban, de a hit kijelentéseit az értelem nyelvére is le akarta fordítani. Isten és világ, létezés és tudás a bölcsélet örök kérdései, ezekre akart felelni az értelem szavával. „Mindent tudni — írja már ifjúkorában — ez volt zavargásom jelszava.” Később: „Képzhetni, mint kalandozott az ifjú



tüzes elme, önmaga alkotott magának világot, melyben csak a szép, a dicső honolt. Művészet és tudomány szünet nélkül vívának egymással az elsőségért. Közvetítő a Critica lett, melyet minden előkerült tárgy felett nagy szigorral űzék. Hogy eleinte ez sem lehetett rendszerre alapított, magától értetik. De épen ennek tudása sürgetett, hogy eszközöm iránt célszerű világosságra verődjem. Vergődésem a sokféle ágazás miatt nagy bajjal járt. Hiányzott valami, de magam sem tudtam mi. Épen ennek kipuhatólásával foglalkozám, midőn a bölcsészet előadására felszólítottam. Mellőzve minden mást, azon elhatározott szándékkal léptem az új pályára, hogy annak főkéletesen megfeleledek." Komoly bölcséleti tanulmányait a gondolkodás történetével kezdte, Naplójegyzeteiből nyomon követhető, hogy mennyit töprengett egy-egy filozófus rendszerének átértéséig. Különös kedvvel fordult a német idealisták felé; Fichte, Schelling végletes rendszerei nem elégitették ki, harmóniára sóvárgó lelkéhez Hegel abszolút idealizmusa esett közelebb. Külföldi egyetemeken megfordult tanárebek sokat vitakoztak akkor nálunk e rendszerek elvi különlegességeiről, Horváth Cyrill nem avatkozott e vitákba; a filozófia neki szívügye volt, nem fórumí téma. Elmélkedéseinek gyümölcseit az Akadémiában olvasta fel, az Akadémiai Értesítőben tette közzé, de megszólalt az élete vége felé alakult Magyar Philosophiai Szemle hasábjain is. Munkái között nincsenek mesterművek, nagyobbára egy-egy filozófus rendszerét taglalja, bírálja (Schelling, Descartes), metafizikai kérdést fejteget (Az Isten és világ stb.), szeretettel tanulmányozza Apáczeit, kinek bölcséleti munkáját egy szép tanulmány kíséretében az Akadémia kiadásában megjelentette. Minden tanulmánya csak útjelzője bölcséleti bűvárlatainak. Egyetemi előadásaiban sorra vette a filozófia egyes kérdéseit, bírálta a rendszereket s az alap, amelyről ezt tette, egy lelkében kialakult sajátos felfogás volt, amelyet azonban rendszerbe nem foglalt. A filozófia hosszú ideig importált palánta volt a magyar szellemi élet virágos kertjében; a XIX. század első felében tesznek tapogatódzva félénk kísérletet az „egyezményes“ filozófusok egy eredeti magyar filozófiai rendszer megalkotására. Törekvésekben van valami abból a felfogásból, amely a piarista Purgstaller ideálrealizmusát és Horváth Cyrill konkretizmusát jellemzi. A nálunk akkor elterjedt német filozófiai rendszerekből minden „dialektikai módszer“ alkalmazása mellett is rámeredt a gondolkodásra a nagy ellentét: gondolat és lét, ismeret és tárgy között, merő idealizmus és merő realizmus között; ennek az ellentétnek harmóniában való feloldását próbálgatták. Ez volt Horváth Cyrill konkretizmusának is feladata. „Oly filozófiai rendszer — mondja — melynek lényege az ellentétek kiegyenlítésében áll.“ Majd: „Oly tudomány, mely összerű ismeretekből, vagyis a közvetetlen és közvetett ismeretek, vagyis a hívés és tudás egységéből áll.“ Ő megvolt győződve ennek az egységnek a lehetőségéről, az ő lelkében e harmónia élő valóság volt, ezt hirdette s tanítványai tőle várták az új magyar filozófiai rendszert. A köveket összehordta, de a rendszert megalkotni nem adatolt meg neki.

Filozófiai meggyőződése egész lényét áthatotta. A filozófiáról, a filozófia eszméjéről nemcsak írt, beszélt, hanem a világos tiszta fogalmak világában otthonos filozófus életét élte is. Költői kedélye, nemes értelemvilága, emberszeretővé, bölcselő hajlama, elemző értelme kiválóan alkalmassá tette, hogy az emberek tanítója legyen. Közel hatvan esztendeig tanított, ebből majdnem negyven év jut a középiskolára. Középiskolai tanárságának két főállomása: Szeged és Budapest. Nagyobbára bölcséletet és magyart tanít, de elsősorban nevel. Az alatt a hosszú idő alatt, míg

a tanári pályán működött, a középiskola hagyományos keretei megváltoztak, de változatlanul kitartott nevelői eljárásának fő elvei mellett. „Emberré, hogy benne a hazafiság termékeny alapra találjon, hazafivá, hogy általa az emberiség ügye valódi téren virágoztathassék. Bátran kimondom, hogy én jó embernek nem tarthatom azt, ki nem jó hazafi; de jó hazafinak sem tarthatom azt, ki nem jó ember. Sohase felejtjük ki tehát az emberből a hazafit és a hazafiból az embert. Legyen a jó ember jó hazafi és a jó hazafi jó ember. De hogyan és mi által lehetséges ez? Az ember szintűgy, mint a hazafi csak az egyénben létezhetik, következésképpen az egyéniség azon egység, melyben az emberiség a hazafisággal összeolvad.” Ezt az egyéniséget nevelte, fejlesztette minden tanítványában, nevelte pedig elsősorban a maga határozott egyéniségével, amelyben együtt volt a jó ember és jó hazafi minden nemes vonása. Tanítványainak nem bírója, hanem atyja volt, nemcsak a hivatalos iskolai időben foglalkozott velük, hanem — főképen Pesten az elnyomatás éveiben — összegyűjtötte iskolai időn kívül is, tanította, buzdította és nevelte őket. Itt mutatta meg tetteivel hazafiságát is, mikor a germanizáció éveiben magyar szellemben jó magyarokká nevelte tanítványait. Hazafias nevelésének legfőbb eszköze az irodalom volt. Az ő serkentésére írta Toldy Ferenc az első irodalomtörténeti kézikönyvet. 1861-től kezdve volt a pesti egyetemen a bölcsélet tanára. Egyik jeles tanítványa, az egyetemen utódja beszéli, hogy „becsülték és szerették őt a páratlan jóságú tanárt összes tanítványai”. A katedrán bizonyos misztikus nimbus vette körül, de ha az egyetem falain kívül nyílt alkalma valakinek őt megismerni, az a kormoly mester helyett atyai barátot látott maga előtt. „Testestül — lelkestül tudós és tanár, — sohasem űzött egyéb, mint tanári állásából folyó vagy azzal járó foglalkozást, de a magára vállalt kötelezettségének azután emberül is megfelelt”. Egyetemi előadásaiban elsősorban a tudós szólalt meg, de különösen etikai előadásaival a hazáját szerető lelkes magyar ember buzgóságával élesztgette hallgatóiban a hazaszeretet tüzét, edzette akaratát, hogy tudással és akarással, erkölcsös meggyőződéssel szolgálják a haza ügyét.

Íme a szerzetesi egyszerűségében mindvégig megmaradt piarista, az akadémia tudós tagja, a pesti egyetem bölcsélettanára élete végéig tartó szakadatlan munkával így vált nemes egyéniséggé, hogy ilyenekké tegyen másokat is. Értékeket halmozott fel önmagában, hogy szíve-lelke mélységeiből, tudása gazdagságából értékeket adhasson másoknak. Nevelői eszménye benne teljes mértékben megvalósult: jó ember és jó hazafi volt. Méltó minden korok tiszteletére!

*Dr. Kisparti János.*

## Horváth Döme.

Volt ennek a városnak sok kiváló fia és ezek közt is egyik legelső Horváth Döme, akinek egész élete a nemes eszményiség szolgálatában telt el: szolgálni embertársainak s előmozdítani azok boldogulását. A szó szoros értelmében vett nemes idealista volt, akire mint példaképre mutathatunk rá akkor, mikor az önhaszonról való lemondás s a közjóért való tevékenység erényei kerülnek szóba. „Te is azon iskolához tartoztál” — írja neki Horváth Boldizsár igazságügyminiszter — amely — fájdalom — azóta kiveszett s amelynek tagjait a mai kurtalátó nemzedék idealistáknak gúnyolja. Ha körültekintünk, azt látjuk, hogy minden szépnek és nemesnek, minden nagyobb alkotásnak alapjait azon fényes kor idealizmusa vetette meg, amelynek levegőjében mi növekedtünk fel, s hogy a hanyatlás ott vette kezdetét, amikor az idealismus gúny és üldözés tárgya lett<sup>(1)</sup>

Horváth Döme magas állásokban szolgálta a közéletet, dolgozott irodalmi téren, jótékonykodott sokfelé, ahol nyomort látott, de mi úgy érezzük, hogy a nagyrabecsülés és kitüntetés, ami neki osztályrészsül jutott, az jórészen a mi városunkra szállt vissza, itt maradt az a mi levegőnkben, emelkedő nivónak képezik töltő anyagát, jövőnkhez vezető utunknak alapépítményét. „Milyen deréknek kell lennie azon helynek, azon környezetnek, melynek talajában ily épen tenyészik és gyümölcsözhet az öreg törzs is. Éljen az a derék Kecskemét, az igazi magyar civilizációnak ama becsületes fészke, melynek egyik leghűbb fia vagy s legjózanabb vezetője te voltál és vagy máig is!”<sup>(2)</sup> S mikor ma megragadjuk az alkalmat s megemlékezünk róla, igazán nem teszünk egyebet, mint a jó szellem, aki az eldobált kincsekből később egyet-mást visszaad annak, akit illet.

Túllépné e megemlékezés keretét, ha Horváth Döme érdemeinek méltatásánál, életének leírásánál visszaakarnék menni ahhoz a kis bölcsőhöz, amely egy szerény, de boldog kovácsmester házában ringatta őt. Azok az őrködő szemek, melyektől ott mosolyogni tanult, majd ezek korai elhunytja után bátyjának, Horváth Cyrillnek, a kegyesrend egyik büszkeségének befolyása és a kecskeméti kegyesrendi gimnáziumban nyert nevelés lehettek forrásai lelke erényeinek.

Bátyjának, Cyrillnek, ideális világnézete, irodalomszeretete egész életén át megnyilatkozik s midőn jogi tanulmányai befejeztével hazatér szülővárosába, amely őt ügyészévé és tanácsossá választotta, alkalma

1) Horváth Boldizsár levele Horváth Döméhez 1892-ben. Kegyesrendi Társház levéltárában. Kecskemét.

2) Kozma Sándor Horváth Döméhez 1894. Kegyesrendi Társház levéltára. Kecskeméten.

nyílt tudományát, tapasztalatait a város közügyeinek szentelni. Jó barátságban élt a régi és újabb írói nemzedékkel is. Petőfi is kecskeméti színész korában több ízben volt szívesen látott vendég asztalánál.

Az 1848—49-iki nagy eseményekben ő is tevékeny részt vett, mint népfelkelési biztos. Az önkényuralom ezért haditörvényszék elé idézte, de befolyásos barátai közbenjárására kegyelmet kapott. — Számos üldözöttnek, köztük Horváth Mihály csanádi püspöknek, volt vallás és közoktatásügyi miniszternek, Magyarország története első rendszeres megírójának nyújtott menedéket. Sőt tollával is segítségére sietett az üldözötteknek, amihez talán nagyobb bátorságra volt szükség az akkori viszonyok közt, mint fegyverrel állni a harcot. „Horváth Döme neve mélyen bevésődött emlékezetembe az ötvenes években. Átszellemült magasztos honfiúi hévvel résztvevőtől vezetett tollával fáradozott a szerencsétlen, támasznélküli lesujtott özvegynek helyzetét némileg enyhíteni, akkor midőn a barát is alig mert kezet nyújtani, akkor egy ösmeretlen magasztos lelkű honfitárs a távolból kezet nyújtva támogatni óhajtotta a szerencsétlent. Ezen emlék örökre él szívemben.“<sup>1)</sup>

Az önkényuralom alatt a nemzeti szellem ébrentartása végett minden erejét az irodalom és közművelődés emelésére fordította. Ekkor adja ki eredeti és fordított drámáit, Katona József Bánk-bánját, amelyet becses életrajzi bevezetéssel is ellátott. Ennek egy példányát saját drámai kiadványaival elküldte Kolozsvárra az abban az időben alakult Erdélyi Múzeum részére.<sup>2)</sup> Íróbarátai az ő anyagi támogatása mellett adják ki szellemi termékeiket az általa szerkesztett „Részvét Lapjai“-ban.

Az elnyomatás után Horváth Döme magas állásokban szolgált a közéletet. Őt éven át képviselteszülővárosát az országgyűlésen Deák-párti programmal. „Kevés napok után találkozni fogunk — írja neki Eötvös József báró — egészen megváltozott viszonyok között, de a régi elhatározással; tenni mindent, ami hazánk jólétét elősegítheti. És én úgy hiszem, hogy erre alkalmunk lesz.“<sup>3)</sup> Képviselősége mellett vármegyei tiszti főügyész, majd igazságügy-miniszteri tanácsos. 1875-ben pedig a kir. tábla tanácselnöke lett. Ezt a diszes állást 1886-ig viselte, midőn szemeinek elgyengülése miatt lemondott és szülővárosába vonult vissza.

Azonban Horváth Döme a nyugalom évei alatt nem pihent; 67 éves korában kezdődik egy új, tevékenységben gazdag korszaka életének. Haza jön, nem kell neki más, csak a kecskeméti föld, csak a kecskeméti nap. Olyan lesz idehaza, mint egy nemes nagy fa, amely minden virágát szülővárosára hullatja, lombkoronájának minden levelével szülőföldjét borítja s tapasztalatainak érett gyümölcsseit itthon osztogatja szét. Horváth Döme lett a város tolla, a város ajka és a város szíve. Az ő élete utolsó szakának története azonos Kecskemét kulturájának fejlődésével.

Elsősorban a kath. főgimnázium talált benne lelkes pártfogót. Mint egyházközségi tanfelügyelő mindent elkövet, hogy a négy osztályú iskolát előbb hat, majd nyolc osztályúvá segítse fejlődni. Elnöke volt az egyházközség kebelében alakult főgimnáziumi bizottságnak, s az ő nevéhez kapcsolódik a főgimnázium új épülete, korszerű berendezése. Hogy mennyire szíven hordozta az intézet fejlesztését és ezuton a művelődés terjesztését, arról bizonyoságot tesz a könyvtár alapjának megvetése, önkép-

1) Damjanich János özvegye Horváth Döméhez 1894. Kegyesrendi Társház levéltára Kecskemét

2) Gróf Mikó Imre levele Horváth Döméhez 1856. Kegyesrendi Társház levéltára Kecskemét.

3) Báró Eötvös József levele Horváth Döméhez 1866. Kegyesrendi Társház levéltára. Kecskemét.

zökör alakítása, szegény sorsú tanulók pénz és könyvbeli segélyezése. A tanári könyvtárt közel ezer kötet értékes művel gyarapította. Husz db olajfestésű történeti arcképadományozásával pedig a képtárnak vetette meg az alapját. Végredeletében sem feledkezett meg az életében anynyira kedvelt intézetről, mert összesen 5000 forintot hagyományozott különféle címeken különféle célokra.

Minthogy kiváló érzéke volt a város minden irányában való fejlődése iránt, majdnem valamennyi társadalmi és közművelődési egyesületnek tagja volt.

A város az ő ösztönzésére emelt szobrot nagy fiának Katona Józsefnek, amelynek költségeihez 900 forinttal járult hozzá. Az anyagi jólét emelésére a takarékpénztár létesítésének eszméjét penditette meg. Az ő alkotásai közé tartoznak a városi Műkert (Bakula kert) felállításának az eszméje és keresztülvitele, a Miklós-szőlőtelep és később a vincellériskola létesítése és az állami főreáliskolának Kecskeméten történt felállítása. Felejthetetlen érdemeket szerzett a „Kecskemét-vidéki Gazdasági Egyesület” megalkotása terén is, amelynek hosszú időn át elnöke volt. Sűrűn meglátogatta az Egyesület szőlőtelepét s azt igazán mintaszőlővé varázsolta. Télen a gazdaközönség oktatására népszerű felolvasásokat rendeztetett s ezen érdemeit a Gazdasági Egyesület diszoklevél átnyújtásával hálálta meg. Szoros kapcsolatban állt élete végéig a helybeli jogakadémiával is, amelynek könyvtárát számos becses művel gazdagította. Mint a Katona József kör első elnöke, értékes megnyitó beszédeket és felolvasásokat tartott; ő alapította meg a kör gazdag könyvtárát is.

Élete végén visszatért régi ideáljához, az irodalomhoz. „Vegyes művek” cím alatt kinyomatta társadalmi és politikai eszméket fejtegető beszédét. Hogy jötevő testvérének, Horváth Cyrillnek emlékét az irodalomban is maradandóvá tegye, összeakarta gyűjteni és ki akarta adni összes műveit, de csak szépirodalmi munkáinak két kötetete jelenhetett meg.

Horváth Dömének a közélet és közművelődés terén szerzett érdemeit a királyi kegy Szent István-rend kiskeresztjével jutalmazta, amelyet 1898-ban Darányi Ignác földművelésügyi miniszter személyesen nyújtott át a kitüntetettnek.

Amilyen igaz örömet érzett szülővárosa a polgári erényeknek erre a glórikációjára, amely legjobb fiát érte, akinél jobban, odaadóbban senki se szerette öreg édesanyját Kecskeméten, oly őszintén megsirallta nagy fiát a következő évben 1899-ben bekövetkezett halálakor.

Horváth Döme élete a honpolgári köteleesség teljesítésének példaképe.

*Dr. Pozsgay Rezső.*

## Dömötör Sándor.

Mikor nevét e sorok fölé írom, érzem lelkének közelségét, megtelik a szívem tisztelettel és szeretettel . . .

Dömötör Sándor kir. közjegyző azok közé a ritka, áldott lelkű emberek közé tartozott, aki mindenkít szeretett és akit mindnyájan szeretünk. Neki nem volt soha ellensége. Csak barátai és tisztelői. Hosszú, félszázadot meghaladó közéleti és társadalmi szereplése, tevékenysége szinte legendaszerű.

Önzetlen fáradozásaiban nem az érdemet, a jutalmat, hanem a közjót kereste. Maga volt a testet vett jóság, az egész város közszereplésében álló „Sándor bácsi”-ja.

Az emlékezés világosságában megelevenedik előttem nemes arca, amelyről a jóság és szeretet tükröződik . . . Látom iratcsomóval kezében a törvényszéki épület felé sietni, hogy a szegények és árvák ügyét intézze. Ott olvasom nevét minden mozgalomban, ahol jótékonyt kell gyakorolni, ahol könnyeket kell letörölni . . . Melegen érdeklik a róm. kath. egyháztanács ülései, amelyeken bölcs tanácsaival mindig ott van. Ellátogat szorgalmasan a közgyűlési terembe, hogy szeretett városa jólétét legjobb tehetségével előmozdítsa. Templomunknak legbuzgóbb látogatója, ahol szerényen meghúzódva, ájtatos imáiba merül. Ha pedig napi munkáiba belefáradva megpihen az ősi házban: ott szerető gyermekei és unokái aranyozzák be öreg napjait.

Ennyi sokoldalú elfoglaltsága mellett a legodaadóbb figyelemmel és érdeklődéssel kísérte kecskeméti intézetünk és rendünk ügyeit. Tizenegy évi kecskeméti tanárkodásom alatt nem ismertem embert, aki szívével közelebb állott volna intézetünkhöz és rendünkhöz, mint ő. Talán ebben a kegyelet is vezette, mivel ő is tanítványunk volt és két évig, mint novicius és próbaéves tanár szerzetünk öltönyét is viselte. Többször mosolyogva mesélgette élete végén is, hogy az orvosok gyenge testalkata és szűk melle miatt lebeszélték a tanári pályáról. Mindig szeretettel beszélt régi tanáiról, kegyelettel rendünk régen elhunyt tagjairól és figyelemmel kísérte a rend történetét.

Jó szívről és áldozatkészségéről legbeszédesebb tanúk azok a jegyzőkönyvek, amelyek az ifjúság munkakedvének fokozására kitűzött

pályatételek jutalmazásáról szólnak. Az e célra alakult bírálóbizottságnak Dömötör Sándor volt a legtevékenyebb tagja. Nem volt a bizottságnak gyűlése, amelyről ő hiányzott volna. Ilyenkor mindig magával hozta pályatételek jutalmazására szánt aranyait és vadonatúj, frissveretű ezüstjeit. Szívesen elolvasta főleg a valláserkölcsi és Kecskemét történetére vonatkozó pályamunkákat és elmondotta hozzájuk fűzött szerény, de mindig találó megjegyzéseit. És ha Tóth György igazgató hideg nyugalommal jelentette, hogy valamelyik pályamunka megjutalmazására kevés vagy semmi földőzet sincs, a jó Sándor bácsinak mindig akadt tartaléktőkéje, amelyből a hiányzó összeget nyomban pótolta. A rendi növekedéppapok karmesterének külön megjutalmazását pedig hosszú éveken át az ő kizárólagos privilégiumának tartotta. Mikor a bizottság ilyen alkalmalmon lelkes éljenzéssel vette tudomásul a bőkezű adományt, ő szerény kézlegyintéssel háritotta el az elismerésnek ezt a csekély megnyilvánulását is. Neki még ez is sok volt. Szerénységénél csak jóságos szíve volt nagyobb.

Igy működött ő halála napjáig csendesen, zajtalanul, szíve nemes vonzalmával intézetünk érdekében.

Amikor a kecskeméti főgimnázium fennállásának kétszázéves évfordulóját ünnepli és az intézet jótévőiről, barátairól emlékezik, akkor Dömötör Sándor neve a legelső közt foglal helyet.

Az emlékezés oltárán kegyelettel gyujtjuk meg számára a hátatüzet.

Az intézet évkönyveiben meg van örökitve az ő jótékony áldozatkészsege, de méltó arra, hogy minden piarista kegyelettel őrizze és ápolja emlékezetét.

*Szalay István*  
*kegyesrendi tanár.*

## Emlékezés Tóth Györgyre.

Mint első osztályos kis gimnazista a beiratkozásnál találkoztam először Tóth Györggyel. Még élénken emlékszem az első benyomásra. Magas, szikár alakja, kemény vonásai, markáns arca, szemüveg mögül elővillanó szúrós tekintete és határozott, katonás beszéde félelemmel töltötte el szívemet. Rendkívüli embert láttam benne, szigorúbbat és tudósabbat mindenkinél, akivel eddigi életemben találkoztam.

Az első hetek és hónapok tapasztalatai csak megerősítették ezt a benyomást. Mikor reggelente feltűnt a folyosón vagy tízpercekben megjelent közöttünk az udvaron, mindig félelemmel vegyes tisztelettel tekintettünk föl rája s mikor templomba menet kettős sorban elvonultunk előtte, legalább akkora igyekezettel iparkodtunk kihúzni magunkat, mint a közkatona a szemlét tartó generális előtt. Dehogy mertünk volna rendetlenkedni vagy a sort megbontani.

Hát még mikor az első konferencia után bejött hozzánk az eredményt kihirdetni? Milyen rettegéssel hallgattuk keményen pattogó feddéseit s milyen boldogan szívtuk magunkba elismerő szavait! Úgy éreztük, hogy dorgálása fájóbb büntetés hanyagságunkért s viszont elismerése nagyobb jutalom szorgalmunkért, mint bárki másnak roszalása vagy dicsérete. Ösztönyszerűen megéreztük, hogy minden szavát pártatlan igazságszeretet sugallja. Ez a ráeszmélés azután észrevétlenül letompította az első hetek és hónapok szorongó félelmét s helyébe az erkölcsi fennsőbbiségnek természet-szerűen kijáró tiszteletet plántálta. Most már nem annyira a szigorú, mindenben vasfegyelmet tartó igazgatót rettegtük, mint inkább az igazságos, miundenkinek egyforma mértékkel mérő embert tiszteltük benne.

De itt nem állunk meg. Az évek mulásával mindig több új meg új fölfedezést tettünk szigorú igazgatónkon. Így mihamar rájöttünk, hogy az arcára merevedett keménység csak olyan, mint a téli álmát alvó természet fehér szemfödője: életet és melegséget takar. Hamarosan észrevettük, hogy az üveg mögül elővillanó szemek tekintetében szeretet és jószág vibrál. Minden ellenkező látszat dacára csalhatatlan bizonyossággal megéreztük, hogy a zordon külső alatt meleg és emberséges szív dobog. De lehetetlen is volt meg nem éreznünk, mikor lépten nyomon alkalmunk nyílt önmagunkon tapasztalni jószágát. Mennyi megértéssel nyúlt mindannyiunk hóna alá, mennyi szeretettel gyámolított bennünket, ha az értelem fényét látta előcsillani szemünkből s ha igyekezetet észlelt nálunk, mennyi jóakarattal és megbocsájtással volt hozzánk, ha komoly javulási szándékot látott? Mi sem természetesebb tehát, mint hogy alakja az iskolai rend és fegyelem rideg övéből észrevétlenül szeretett mesterré, atyává nőtt tudatunkban, akihez a tiszteleten túl már a szeretet és ragaszkodás érzése fűzött bennünket.



Ez az önként kisarjadt és lassanként tudatossá érő szeretet értelmi körünk tágulásával még jobban kimélyült és őszinte nagyrabecsüléssé finomult. Mert minél jobban kinyíltott elménk, annál világosabb lett előttünk, milyen nagy nevelői értéket jelent számunkra Tóth György egyénisége. Az az óraműre emlékeztető pontosság, mellyel nap-nap után feltűnt a folyosón, megjelent közöttünk az udvaron s ellenőrizte viselkedésünket, mélyebben szántó és maradandóbb hatású tanítás volt számunkra ezer ékesszavú beszédnél. Hogyne hittük volna el a pontosság életbevágó szükségességét annak, aki maga volt a pontosság szoborba kívánczó megtestesülése? És az a szabatosság, melyet könyörtelenül megkövetelt minden feleletben, jobban hozzá szoktatott bennünket elménk fegyelmezéséhez és mondanivalóink hátravetéséhez, mint a legalaposabb logikai oktatás.

Hát még beszédei? Azok a komoly intelmek, melyeket év elején az iskolai törvények ismertetésével kapcsolatban intézett hozzánk, mennyi termékeny magként hullottak ifjú szívünk talajára. Valóban úgy fogadtuk őket, mint törvényszerző autentikus kijelentéseit, szent félelemmel szívünkbe zártuk és sokáig úgy éreztük, hogy bünt követnénk el, ha áthágnók őket.

Nem kevésbé hatottak évváró beszédei. Emlékszem, mily áhitattal csüngtünk ajkán, melyről mindig szabatos mondatokba öltöztetve áradtak felénk a buzdítás és elismerés igéi. Kisdíák korunkban mily írigyléseméltóan nagy kitüntetésnek éreztük azokat a dicsérő szavakat, melyekkel a díjnyertes pályaműveket illette. Mennyi később magvakat termő ambíció csíráit hintette el ilyenkor. Mert bizonyára nem én vagyok az egyetlen, aki ezekről a dicséretekből merítette az első ösztönzést az irodalom és a tudomány iránti érdeklődésre. Es később nagydiák korunkban, hogy fölcsillant a szemünk, hogy megdobbant a szívünk, mikor a dicsérő elismerés végén a saját nevünket hallottuk fölhangzani. Akkor bizonyára egyikünk sem tudott volna külön kitüntetést elképzelni ennél az elismerésnél.

Külön okulás és külön élvezet forrásai voltak számunkra azok az órák, melyeket tanár minőségében töltött körünkben. Milyen lelkes odaadással nyitotta meg számunkra a filozófia előcsarnokát! Milyen komoly munkát végzett maga és viszont milyen komoly munkát követelt tőlünk. Minden szóra vigyáznunk kellett, mert jaj volt annak, aki helytelen kifejezést használt vagy helyeset helytelenül alkalmazott. Míndnyájunknak meg kellett tanulnia szabatosan és logikusan gondolkodni és beszélni, még mielőtt a logika törvényeit megismertük volna. De a bölcséleti órák nemcsak a lélektan és logika órái voltak, hanem egyben az életbölcseiség is, melyeken egy érett bölcs tapasztalatai és jóakarató intelmei szóltak hozzánk. Amit eddig szétszórtan és alkalmilag hallottunk, az itt tartalmas életelekké szűrítve szállott felénk. Es mi kitártuk lelkünket, magunkba szívtuk az igéket és — még jobban megszerettük bölcs mesterünket.

Igy nőtt előttünk Tóth György. Minden év újabb és újabb vonással gazdagította lelkünkbe megrögződött fotografiáját s mire végére értünk a gimnáziumi évfolyamnak, már úgy tekintettünk föl reája, mint emberré levésünk egyik legfőbb eszközlőjére. A néhai szigorú igazgató alakja fokozatosan eszményképpé finomodott lelkünkben: az egész ember, a keményakarató, de jóságos szívű, a kötelességtudó, de mindenki iránt méltányos, a fölfelé nem hízelgő, lefelé nem zsarnokoskodó s minden

körülmények között őszinte, szókimondó ember eszményévé, kinek példája tudatlanul belerétegeződött jellemünk fejlődésébe.

Nem csoda tehát, hogy nehéz szívvel váltunk meg tőle. Úgy éreztük, hogy boldog ifjúságunk egy darabja szakadt ki vele életünkből. Az azóta elmúlt évek csak megerősítették akkori érzésünket. Hiszen ha diákéveinkre fordulnak gondolataink, először mindig az ő szikár alakja tűnik lelki szemeink elé. Hiába, megboldogult igazgatónk igazi monumentum aere perennius nem mintaszerű házfőnöki és igazgatói működésével, hanem egyenes jellemének és jóságos szívének kisugárzásával állított magának. Ezzel szerezte meg a hálás diákszívek meleg ragaszkodását s ezzel biztosította nevének maradandóságát. Mert az iránta érzett szeretet emlékké finomulva tovább él a szivekben és tovább hirdeti nagy nevelői egyéniségének gyengítetlen varázsát.

*Balanyi György.*

## Az első érettségi.

Az 1859. évvel új korszak kezdődik intézetünk történetében. Ebben az esztendőben nyílt meg 29 tanulóval az V. osztály. Ezen nevezetes eseményről az iskola krónikása ezeket jegyzi fel: „Főtisztelendő Rendfőnök Purgstaller Cal. József Nt. Horváth Cyrill segédkormányzó kíséretében Kecskemétre lerándult a felgymnasiumi tanfolyam ünnepélyes megnyitását Október 1-én saját elnöklésével vezetendő. A Szentlélek segedelmét lekérő áldozat után a Ft. Rendfőnök számos és válogatott Közönség előtt, melyben a város Legfőbbjei díszeltek . . .” a főgimnáziumot megnyitottnak nyilvánította. Beteljesedett végre Kecskemét kath. társadalmának régi vágya, hogy kath. intelligenciáját kath. iskolában itthon neveltesse. Az öröm általános volt, hiszen most már a szegényebb katolikusoknak is lehetővé vált tehetségesebb gyermekeiknek magasabb iskoláztatása.

Fokozta az általános örömet a felsőbb hatóságnak az az intézkedése, hogy „a tantárgyak magyar nyelven, a Nemzetiség arányában taníttassanak.” Hogy mennyire vágyott mindenki a tisztán magyar nyelven való tanításra, azt legjobban bizonyítják a következő sorok:

„A Kecske-méti Rom. Cath. Egyház Tanátsi jegyzőkönyvének végzése 1859. sept. 11.

Miután a Magas Kormány legkegyelmesebben megengedni méltóztatott azt, hogy minden tantárgyak a Nemzetiség arányában taníttassanak, szorosán ragaszkodik e Tanáts azon felsőbbi Kegyes Rendelethez, s ezennel is kijelenti, hogy Főgymnasiumában mint teljesen Magyar tanintézetben minden tantárgyak csak Magyar nyelven taníttassanak.”

Csendben, de annál nagyobb lelkesedéssel folyt a megkezdett munka. Évről-évre megnyílt egy-egy új osztály s az intézet fokozatos fejlődése a VIII. oszt. megnyitásával az 1862/63. iskolai évben befejeződött. Most már égetően szükségessé vált a nyilvánossági jog s ezzel együtt az érettségi vizsgálat megtartási jogának kérdése. Az ezen irányban tett lépések sikerrel jártak, amint ezt az itt közölt okirat igazolja.

## MÁSOLAT.

Magyar királyi Helytartótanács.

19538. Kecskemét sz. kir. város Közönségének.

A kecskeméti kath. nyolcz osztályu Gymnasium részére folyó évi Böjtelő hó 26-án 2286. sz. a. kelt kegyelmes udvari rendelettel a nyilvánosság s ezzel járó érettségi vizsga tarthatási jog — az e tekintetben fennálló szabályokhozi szoros alkalmazkodás feltétele alatt engedélyez-

tetvén, erről e város közönsége az ottani kath. hitközséggel e részben mult évi Deczember 25-én beadott kérelme folytán leendő tudatás végett értesítettik.

Kelt Budán, 1863. évi Martius hó 12-én

*Priviczter István m. m.  
Ruby Antal m. k.*

Hivatalos másolat hitelül  
Kecskemét, Mart. 17. 1893.

*Hornyik János  
főjegyző.*

62 év telt el azóta. Az akkor még reményteljes ifjak valamennyien a boldogok álmát alusszák, de azért talán mégis többeket érdekelni fog az első érettségi, hiszen az érettségizők közt olyan nevekkal találkozunk, amelyeknek viselői városunk közéletében nagy szerepet játszottak.

A vizsgálatra 12 ifjú jelentkezett, akik 1863. július 20—25. napjain tettek írásbelit. Az írásbeli tárgyai voltak: 1. anyanyelv, 2. fordítás latinból magyarra, 3. fordítás magyarból latinra, 4. fordítás görögből magyarra, 5. német, 6. mennyiségtan.

A szóbeli vizsgálat, amelynek tárgyai voltak: vallástan, anyanyelv, latin ny., görög ny., német ny., honi és világtörténelem, mennyiségtan, természettan, aug. 5. és 6. napjain folyt le. A 12 érettségiző közül Bánóczy Ferenc... „helyesen megállva az írásbeli vizsgálatot, szóbeli vizsgálat előtt betegsége miatt meg nem jelenhetett” s így tizenegyen állottak szóbelire.

A Festl Károly apát, kir. tan. főig. elnöklete alatt működő bizottság, amelynek tagjai: Dr. Suhajda Sándor, igazgató és természettanár, Bernhárd Márton hittan és német ny. tanár, Kutserik Sándor osztályfőnök, magyar és latin ny. tanár, Lajos nep. János görög ny. és történelem tanár, Végh József bölcsészeti és mennyiségtan tanár voltak, a következőket nyilvánította éretteknek: a fiatalon elhunyt Czapik Antalt, Druga József érsekújvári ügyvédet, Fekete István Kecskemét h. polgármesterét, Szabóky Károly kalocsay ügyvédet, Zimay Károlyt, aki a kecskeméti róm. kath. egyháznak hosszú időn át főgondnoka volt; rajtuk kívül a kecskeméti születésű költő-piaristát Kovács Jánost, Stanczel Károlyt, a piarista rend javadalmának v. kormányzóját, Oláh József és Vőneky Pál k. r. n. papokat.

Ugyanakkor tett érettségit Reinisch Antal, csehországi származású asebész, az itt állomásozó vértesezredben. Érdekesnek tartom a megemlítésre, hogy az ő érettségije volt az egyetlen német nyelven tett érettségi intézetünkben. Folyamodott, hogy cseh anyanyelvén tehessen vizsgálatot, de ezt a kérelmet a köv. indokolással utasította el a főigazgató: „.....miután az illető tanulmányait német nyelven végezte, reá nézve ezen oktatási nyelv egyszersmind anyanyelvül tekintetik és azért a német nyelvi szabad dolgozatára a bírálat alkalmával itt azon mérvek lesznek alkalmazandók, melyek nálunk a magyar nyelv, mint anyanyelvi dolgozatokra fektetendő. Különbem nem tartozván a cseh nyelv azon nyelvek sorába, melyek a magyarországi tanintézetekben jogosultsággal bírnak, ezen nyelvből vizsgálata elesik”.

*Niklos János  
igazgató.*

## A kecskeméti kegyes-tanítórendi róm. kath. gimnázium igazgatói.

### *Praefecti scholarum :*

1715 febr. 21-nov.	Kovátsovits Pál
1715 nov. 1724.	Zabojnik Péter
1724—26.	Kovátsovits Pál
1726—28.	Tagányi Béla
1728—30.	Demka Sándor
1730 nov.-dec. 24.	Halápy Konstantin
1730 dec.-33.	Demka Sándor
1733—34.	Zhorelitzky Tóbiás
1734—35.	Oszlányi Ferdinánd
1735—36.	Demka Sándor
1736—39.	Tagányi Béla
1739—41.	Demka Sándor
1741—42.	Nozdoviczky Szavér
1742—43.	Deményi László
1743—44.	Gyurovits Glycér
1744—45.	Demka Sándor
1745—47.	Rátay Egyed
1747—48.	Demka Sándor
1748—49.	Dorinetz Chr. János
1749—50.	Prileczky Mihály
1750—52.	Tarr András
1722—54.	Pnyacsek Julián
1754—56.	Szokolóczy Vencel
1756—57.	Horváth Benedek
1757—58.	Rákóczy Miklós
1758—59.	Hulinyi Jónás
1759—60.	Tarr András
1760—63.	Léday Lénárd
1763—64.	Kiss Adorján
1764—68.	Lality Elek
1768—69.	Diviaczky János
1769—72.	Kázmér Demeter
1772—73.	Holló Imre
1773—74.	Némethi Lajos
1774—76.	Butsi Sándor

### *Directores gymnasii :*

1776—89.	Koretz Orbán
1780—90.	Kruzy Márton
1790—93.	Szomy Lajos
1793—99.	Pek Ágoston
1799—1802.	Visky Ágoston
1802—03.	Sutányi György
1803—07.	Lippay József

### *Directores gymnasii majoris :*

1807—08.	Kiss Márton
1808—10.	Hulják Péter
1810—11.	Hegyi József
1811—32.	Dani Zsigmond
1832—37.	Cserbay Lipót
1837—41.	Katona Dénes dr.
1841—44.	Schembera Cal. József
1844—46.	Valentini József
1846—47.	Szigly Gábor
1847—55.	Demeter Alajos
1855—59.	Cseh Ferenc dr.

### *Főgimnáziumi igazgatók :*

1859—63.	Suhajda Sándor dr.
1863—83.	Polák Ede dr.
1883—88.	Tóth Antal
1888—97.	Perger József
1897—1914.	Tóth György dr.
1914—1919.	Brach József
1919—23.	Simonides István
1923—	Niklos János

## Nyomdahibák:

12-ik oldal	7-ik sor	1574	helyett	1754.
13 „ „	30 „ „	adományokból	„	adományok
13 „ „	48 „ „	egyaráni	„	egyaránt
14 „ „	15 „ „	tenácsi	„	tanácsi
15 „ „	3 „ „	Nyáron	„	Az előadás nyáron
15 „ „	20 „ „	statisztika	„	stiliztika
16 „ „	23 „ „	töltötték el	„	töltötte el
16 „ „	24 „ „	tettek kirándulásokat	„	tett kirándulásokat
17 „ „	29 „ „	1873	„	1783
18 „ „	15 „ „	1896	„	1806
19 „ „	8 „ „	növény és állattan	„	növény- és ásványtan
21 „ „	30 „ „	elsajátítsák	„	elsajátítják
24 „ „	12 „ „	tartotta	„	tartott
27 „ „	45 „ „	hálás köszönetének	„	a munkáért való hálás stb.
28 „ „	13 „ „	Jobl	„	Ybl
28 „ „	46 „ „	elődázta	„	elodázta
29 „ „	40 „ „	látott	„	láttak
30 „ „	30 „ „	1783 : 30	„	1883 : 30
30 „ „	48 „ „	tanítás	„	a tanítás
31 „ „	48 „ „	pályályukra	„	pályájukra

---

## TARTALOM:

	Oldal
Hanauer Á. István. Emléksorok . . . . .	III
Dr. Hám Antal. Emléksorok . . . . .	IV
A Kecskeméti róm. kath. Egyháztanács üdvözlő sorai . . . . .	IV
Révész István. Hála . . . . .	VII
Zimay Károly. Emléksorok . . . . .	VIII
Gaal Mózes. A diákszövetségekről . . . . .	1
Madzsar Gusztáv. Emléksorok . . . . .	2
Papp Gyula. Az intézet vázlatos története . . . . .	3
Csajthay Ferenc. A piaristák . . . . .	33
Dr. Nyul Tóth Pál. Erdősi Imre . . . . .	35
Dr. Kisparti János. Horváth Cyrill . . . . .	39
Dr. Pozsgay Rezső. Horváth Döme . . . . .	43
Szalay István. Dömötör Sándor . . . . .	46
Dr. Balanyi György. Emlékezés Tóth Györgyre . . . . .	48
Niklos János. Az első érettségi . . . . .	51
A kecskeméti kegyes—tanítórendi róm. kath. gimnázium igazgatói	53
Nyomdahibák . . . . .	54
Tartalom . . . . .	55

---